

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ฉบับสมบูรณ์

โครงการ “การจัดการน้ำเพื่อการเกษตรโดยกระบวนการ
มีส่วนร่วมของชุมชน บ้านป่ายาง อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช”

1. แววดา
2. เสนอ
3. ประพัส
4. ณรงค์
5. กุลธิดา

จุลแก้ว
วิชัยเดช
สพานทอง
จุลแก้ว
ปรีชาชาญ

หัวหน้าโครงการ
ทีมวิจัย
ทีมวิจัย
ทีมวิจัย
ทีมวิจัย

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค

สัญญาเลขที่ RDC47S0002

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
ฉบับสมบูรณ์

โครงการ "การจัดการน้ำเพื่อการเกษตรโดยการมีส่วนร่วม
ของชุมชนบ้านป่ายาง

คณะผู้วิจัย

1. นางสาวแววตา	จุลแก้ว
2. นายประพัธ	สพานทอง
3. นายเสนอ	วิไชยเดช
4. นายณรงค์	จุลแก้ว
5. นางสาวกุลธิดา	ปรีชาชาญ

ชุดโครงการวิจัยเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรการเงินชุมชน
จังหวัดนครศรีธรรมราช

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อ	I
บทที่ 1 บทนำ	1
- ความเป็นมาของการวิจัย	1
- คำถามวิจัย	2
- วัตถุประสงค์	2
- ประเด็นศึกษา	2
- ผลที่คาดว่าจะได้รับ	3
บทที่ 2 วิธีดำเนินการวิจัย	4
- พื้นที่วิจัย	4
- ที่ปรึกษาโครงการ	4
- ทีมวิจัย	4
- แหล่งข้อมูลและวิธีเก็บข้อมูล	5
- การประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูล	7
บทที่ 3 ผลการศึกษา	8
- ชุมชนบ้านป่ายาง	8
1. ลักษณะทางกายภาพ	8
2. ลักษณะทางสังคม	11
3. ลักษณะทางเศรษฐกิจ	11
4. ลักษณะทางคมนาคม	12
- ความเป็นมาของหมู่บ้านวัดป่ายาง	12
- ชุมชนบ้านยางเตี้ย	14
1. ลักษณะทางกายภาพ	14
2. ลักษณะทางสังคม	15
3. ลักษณะทางเศรษฐกิจ	15
4. ลักษณะทางคมนาคม	15
- ความเป็นมาของหมู่บ้านยางเตี้ย	17
- ประวัติความเป็นมาโดยรวม	17
- เส้นทางกรใช้น้ำเมื่อในอดีต (สายคลองบ้านตาล)	18
- ฝ่ายและเส้นทางกรใช้น้ำในปัจจุบัน (สายคลองบ้านตาล)	19
- เส้นทางน้ำที่เกิดจากเหือกเขามหาชัย	19

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
- การจัดการน้ำในอดีตของชุมชน	21
- การจัดการน้ำในปัจจุบัน	22
- สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบต่อชุมชน จากการขาดแคลนน้ำ	22
- แนวทางการแก้ปัญหาการจัดการน้ำ	23
- การศึกษาดูงานป่าต้นน้ำที่ตำบลท่าดี อ.ลานสกา	25
บทที่ 4 สรุปผลการวิจัย	27
บทที่ 5 แนวทางการจัดการน้ำอย่างมีส่วนร่วมให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน อย่างยั่งยืนและข้อคิดเห็น	29
- ส่วนราชการหรือหน่วยงานของรัฐ	29
- ชาวบ้านชุมชนบ้านยางเตี้ย	29
- ชาวบ้านชุมชนบ้านปายาง	29
- การจัดการน้ำอย่างมีส่วนร่วมของทั้งสองชุมชน	29
- ข้อเสนอแนะต่อฟิ.เลี้ยง	30
- ข้อเสนอแนะต่อ สกว.ภาค	30
- ผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการทำวิจัย	30
ภาคผนวก	
- สรุปข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์คนเฒ่าคนแก่	33
- สรุปข้อมูลจากการตอบแบบสอบถาม	37
- รูปภาพ	41
- ประวัตินักวิจัย	69
- ข้อมูลอ้างอิง	71

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยที่ศึกษาต่อยอดจากงานวิจัยของโครงการ การศึกษาปัจจัยที่ทำให้เกิดผลสำเร็จ ในการดำเนินงานกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์พัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต (วัดป่ายาง) ซึ่งจะศึกษาเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำในเขตพื้นที่หมู่ที่ 4 ตำบลท่าจั่ว อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช และพื้นที่หมู่ที่ 5 ตำบลนาทราย อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

จากสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนในปัจจุบัน ชาวบ้านหมู่ที่ 4 ตำบลท่าจั่วจะประสบปัญหาขาดแคลนน้ำในช่วงฤดูทำนา และขาดแคลนน้ำในการใช้ทำสวน ส่วนชาวบ้านหมู่ที่ 5 ตำบลนาทรายก็ประสบปัญหานี้เช่นกัน แต่ชาวบ้านหมู่ที่ 5 ของตำบลนาทรายก็สามารถแก้ไขปัญหาได้โดยการสร้างนบดินกั้นน้ำเพื่อดันน้ำเข้าสู่ที่นาและที่สวนได้ เนื่องจากพื้นที่อยู่ติดกับลำคลองบ้านตาลซึ่งเป็นลำคลองขนาดใหญ่ แต่ก็เป็นการแก้ปัญหาชั่วคราวเท่านั้น ส่วนชาวบ้านหมู่ที่ 4 ตำบลท่าจั่วเป็นพื้นที่ที่อยู่ห่างจากลำคลองพอสมควร ในการทำงานก็ต้องทำให้สูงเพื่อดันน้ำเข้าสู่จุดวังม่วงได้ และคูส่งน้ำก็ตื้นเขิน น้ำไม่สามารถไหลผ่านได้ ชาวบ้านต้องใช้แรงงานและเวลาจำนวนมากที่จะขุดลอกคูส่งน้ำ เพื่อให้ น้ำไหลเข้าสู่หมู่บ้านป่ายางได้

การศึกษานี้ได้ถอดบทเรียนของการจัดการน้ำทั้งในอดีตและปัจจุบัน, สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรน้ำรวมถึงแนวทางการจัดการน้ำอย่างมีส่วนร่วมให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนอย่างยั่งยืน โดยศึกษาจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านทั้งสองหมู่บ้านตามแบบสอบถาม การประชุมกลุ่มย่อยตามหมู่บ้าน (ร้านน้ำชา) การสัมภาษณ์คนเฒ่าคนแก่ การสำรวจเส้นทางน้ำ และการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องจากสถานที่ต่าง ๆ สำรวจเส้นทางน้ำ

ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ทำให้หมู่บ้านทั้งสองหมู่บ้านมีน้ำใช้ตลอดทั้งปีก็คือการสร้างฝายกั้นน้ำแบบถาวร ซึ่งเมื่อกั้นฝายแบบถาวรแล้วชาวบ้านหมู่ที่ 5 ตำบลนาทรายก็จะมีน้ำใช้ตลอดปี ส่วนของหมู่ที่ 4 ตำบลท่าจั่วก็ต้องเพิ่มการก่อสร้างคูส่งน้ำแบบถาวรจากจุดวังม่วงเข้าสู่ห้วยหนองซอนเพื่อผันน้ำเข้าสู่หมู่บ้านป่ายาง

บทที่ 1 บทนำ

ความเป็นมาของการวิจัย

จากที่ได้ทำการวิจัยกลุ่มสังคมของชุมชนวัดป่ายางพบว่า กลุ่มจะเข้มแข็งได้นั้นต้องมีปัจจัยที่เกื้อหนุนอยู่หลายปัจจัยด้วยกัน แต่ปัจจัยที่สำคัญที่สุดก็คือทรัพยากร เพราะทรัพยากรเป็นตัวหลักในการประกอบอาชีพต่าง ๆ ของคนในหมู่บ้าน ซึ่งถ้าขาดทรัพยากรต่าง ๆ อาชีพก็ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ ทำให้สมาชิกไม่มีงานทำ ไม่มีเงินที่จะส่งสัจจะ ต้องเร่ร่อนไปหางานทำนอกบ้าน ส่งผลกระทบต่อกลุ่ม

ดังนั้นทรัพยากรตัวแรกที่จะศึกษาวิจัยคือน้ำ น้ำเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการดำรงชีวิตของมนุษย์ รวมทั้งพืชและสัตว์ทุกชีวิตจะไม่สามารถมีชีวิตอยู่ได้หากร่างกายปราศจากน้ำ

เดิมประชากรในชุมชนตำบลท่าจั่ว, ตำบลนาทรายและพื้นที่ใกล้เคียง ส่วนใหญ่จะมีอาชีพทำนา 60% ทำสวน 40% มาตั้งแต่ในอดีตกาล เพราะตอนนั้นมีน้ำไหลผ่านคูส่งน้ำมายังจุดพื้นที่ต่างๆ ในชุมชนอย่างทั่วถึงด้วยกัน 3 สาย คือ

1. ห้วยหูแครง จะไหลผ่านทางถนนสายใสใหญ่
2. ห้วยน้ำซับ ไหลผ่านทางหน้าสถาบันราชภัฏนครศรีฯ
3. แม่น้ำจากคลองบ้านตาล จะไหลผ่านหมู่ที่ 4,5 ตำบลนาทรายและหมู่ที่ 2,3,4 ตำบลท่าจั่ว (ห้วยหนองซอน)

เกษตรกรเลยไม่เดือดร้อนในการใช้น้ำเพื่อการเกษตร แต่มาในปัจจุบันนี้สายน้ำสองสายคือ ห้วยหูแครงและห้วยน้ำซับกลับตื้นเขินไม่สามารถนำมาใช้ได้ เพราะไม่มีน้ำ ประมาณปี พ.ศ. 2540 สภาพของเกษตรกรย่ำแย่เพราะขาดแคลนน้ำ ไม่มีน้ำใช้ทำการเกษตร ผู้คนจึงเห็นหนทางในการประกอบอาชีพเกษตร พื้นที่ที่เคยทำการเกษตรจึงรกร้างว่างเปล่า ทั้งที่ประชาชนคนกินอาหารเพิ่มขึ้น แต่กำลังผลผลิตลดน้อยลง ทำให้เกิดปัญหาข้าวยากมากแพง แรงงานถูก ทั้งนี้ จากการบอกเล่าของคนแก่ เล่าว่าตั้งแต่ก่อนโน้นมาคนในชุมชนนี้ใช้น้ำจากคลองบ้านตาลเป็นหลัก โดยการระดมคนสองตำบล คือหมู่ที่ 5 ตำบลนาทรายและหมู่ที่ 4 ตำบลท่าจั่ว มาทำเขื่อนดินถม (ทำนบ) โดยอาศัยแกนน้ำทั้งสองตำบลมาปิดกันเป็นเขื่อน โดยการเอาไม้มามัดแล้วเอาดินมาทับถม ตามประวัติเคยปิดกันมาหลายแห่งที่มีคูส่งน้ำอยู่ คือ คลองวังม่วง (คลองบ้านตาล) เพื่อให้มีน้ำไหลผ่านสู่ห้วยหนองซอน และพื้นที่ทุ่งยางเตี้ย

ต่อมาในปี พ.ศ. 2546 เกษตรกรประมาณ 10 คน ได้รวมตัวกันทำการขุดลอกคูส่งน้ำเดิม (แรงงานคน) จากสายน้ำคลองบ้านตาล โดยเริ่มจากจุดวังม่วง (ทำนบเดิม) เพื่อให้สายน้ำไหลผ่านสู่ห้วยหนองซอน ทำให้ได้รับประโยชน์แต่ก็ยังมิมีน้ำใช้ไม่เพียงพอ สาเหตุ

1. เนื่องจากขาดผู้นำที่จะรวมคนมาทำการขุดลอก คนรุ่นเก่าตายไปทำให้ชุมชนขาดแรงงานด้านการเกษตรเหลือแต่คนชรา ประกอบกับคนรุ่นใหม่ไม่สนใจ และการทำนามีต้นทุนสูง ผลผลิตน้อย ทำให้ผู้คนไปหางานทำต่างถิ่น
2. ขาดวัสดุ เช่น ไม้ ดิน ที่จะนำมาทำเป็นเขื่อน เนื่องจากดินที่เคยหาได้กลับหาไม่ได้ เพราะดินเหล่านั้นมีเจ้าของปลูกผลไม้ยางพาราถ้าจะซื้อดินไปถมแต่รถบรรทุกเข้าไปไม่ถึง

ดังนั้นทีมวิจัยได้ประชุมปรึกษาหารือ เมื่อวันที่ 6 สิงหาคม พ.ศ. 2546 โดยมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ หัวหน้าสำนักงานชลประทานท่าดี สำนักชลประทานที่ 15 อำเภอปากพนัง , กลุ่มงานก่อสร้าง 1 โครงการก่อสร้าง 2 นาพรุ , ฝ่ายสำนักงานบำรุงรักษาที่ 2 โครงการส่งน้ำนครคีรี , ผู้นำหมู่ที่ 4 ตำบลท่าจั่ว , ผู้นำหมู่ที่ 5 ตำบลนาทราย และชาวบ้านที่ให้ความสนใจเกี่ยวกับโครงการเข้าร่วมประมาณ 30 คน ซึ่งกลุ่มงานก่อสร้าง 1 โครงการก่อสร้าง 2 นาพรุ ได้กล่าวว่า หากมีการสร้างฝายน้ำล้น สำนักงานชลประทานมีแผนสร้างฝายน้ำล้นอยู่แล้วคือ จะสำรวจและออกแบบในปี 2547 และจะสร้างในปี 2549 จุดที่เหมาะสมจะสร้างอยู่ระหว่าง จุดวังม่วงกับจุดท่านบเดิม เนื่องจากจุดวังม่วงมีปัญหาในเรื่องที่ดิน ประกอบกับการสร้างจากจุดวังม่วงนั้นจะทำให้ชาวบ้านตอนล่างขาดแคลนน้ำ แต่ถ้าจะสร้างที่จุดท่านบเดิม ชาวบ้านบริเวณนั้นจะเกิดปัญหาน้ำท่วมและตอนบนจะผันน้ำเข้าคูไม่ได้ ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการประชุมในครั้งนี้พบว่า จุดที่เหมาะสมที่สุดคือกึ่งกลางระหว่างจุดวังม่วงกับจุดท่านบเดิม แต่ยังไม่ชัดเจนเพราะยังอยู่ในช่วงการสำรวจ

ดังนั้น เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมของชุมชนให้มีความเข้าใจและมีส่วนร่วมกับการดำเนินงานโครงการของสำนักงานชลประทานที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต ทีมวิจัยจึงได้จัดทำโครงการนี้ขึ้น

คำถามวิจัย

1. การจัดการน้ำเพื่อการเกษตรในชุมชนเป็นอย่างไร
2. จะบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชนได้อย่างไร

วัตถุประสงค์

1. ศึกษาการจัดการน้ำในอดีตถึงปัจจุบันว่าเป็นอย่างไร
2. ศึกษาสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบต่อชุมชน
3. ศึกษาแนวทางการจัดการน้ำอย่างมีส่วนร่วมให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนอย่างยั่งยืน

ประเด็นศึกษา

1. สภาพแหล่งน้ำเดิม
 - คลองส่งน้ำ
 - หนอง

- คลอง
- ป่าพรุ
- ห้วย
- 2. วิธีชีวิตเดิม
- 3. การจัดการน้ำ
 - หน่วยงาน
 - ชุมชน
 - บุคคล
 - กลุ่ม
- 4. การใช้น้ำ
 - ทำสวน
 - ทำนา
 - ปลูग्ผัก
 - เลี้ยงสัตว์
 - สัตว์น้ำ

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบพัฒนาการการจัดการน้ำเพื่อการเกษตร ตั้งแต่ในอดีตและปัจจุบันว่าเป็นอย่างไร
2. ทำให้ทราบสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบต่อชุมชน
3. เพื่อเป็นข้อมูลความรู้ให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปพิจารณาดำเนินการเกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการน้ำกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

บทที่ 2 วิธีดำเนินการวิจัย

พื้นที่วิจัย

ดำเนินการวิจัยในเขตพื้นที่หมู่ที่ 4 ตำบลท่าจั่ว และหมู่ที่ 5 ตำบลนาทราย อำเภอเมือง จังหวัด นครศรีธรรมราช ตามแนวคลองธรรมชาติบ้านตาล จากจุดกันทำนบเดิมเหนือขึ้นไปประมาณ 5 ก.ม. ล่างลงมาประมาณ 5 ก.ม. ตามแนวเส้นทางคูส่งน้ำเดิมในรัศมีประมาณ 10 ก.ม.

ที่ปรึกษาโครงการ

1. พระสุวรรณ	คเวสโก	
2. นายไพศาล	พรหมสิงห์	
3. นายก่อเกียรติ	รักษพนม	สำนักงานชลประทานที่ 15 อ.ปากพนัง จ.นครศรีฯ
4. นายคมกริช	สังคะ	โครงการก่อสร้าง 2 สำนักงานชลประทานที่ 15
5. นายสมโชค	หลักหาญ	โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษานครศรีฯ
6. นายกำพล	ทองชุม	อบต. นาทราย
7. นายจำลอง	คงหอม	สำนักงานเกษตร อ.เมือง จ.นครศรีฯ
8. นายสมบัติ	กำจรฤทธิ์	สถานีอนามัยบ้านป่ายาง

ทีมวิจัย

1. น.ส.แววตา จุลแก้ว บ้านเลขที่ 6 หมู่ที่ 4 ตำบลท่าจั่ว อ.เมือง จ.นครศรีฯ อายุ 26 ปี การศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาเทคโนโลยีการเกษตร สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช
2. นายเสนอ วิไชยเดช อยู่บ้านเลขที่ 122 หมู่ที่ 4 ตำบลท่าจั่ว อ.เมือง จ.นครศรีฯ อายุ 52 ปี การศึกษา ป.6 อาชีพทำนา ทำสวน เป็นกรรมการกลุ่มสัจจะฯ วัดป่ายาง
3. นายประพัธ สพานทอง อยู่บ้านเลขที่ 124 หมู่ที่ 4 ตำบลท่าจั่ว อ.เมือง จ.นครศรีฯ อายุ 41 ปี การศึกษา ป.6 อาชีพทำนา ทำสวน เป็นกรรมการกลุ่มสัจจะฯ วัดป่ายาง
4. นายณรงค์ จุลแก้ว อยู่บ้านเลขที่ 219 หมู่ที่ 4 ตำบลท่าจั่ว อ.เมือง จ.นครศรีฯ อายุ 33 ปี การศึกษา ม.6 อาชีพทำนา ทำสวน เป็นกรรมการกลุ่มสัจจะฯ วัดป่ายาง
5. นางสาวกุลธิดา ปรีชาชาญ อยู่บ้านเลขที่ 129/3 หมู่ที่ 4 ต.ท่าจั่ว อ.เมือง จ.นครศรีฯ อายุ 21 ปี การศึกษา ปวส.โรงเรียนศรีนครเทคโนโลยี
6. นางสาวสุทธธณณ์ กุณฑล อยู่บ้านเลขที่ 173/3 ม. 4 ต.ท่าจั่ว อ.เมือง จ.นครศรีฯ อายุ 26 ปี การศึกษา ปริญญาตรี สาขาการบัญชี มหาวิทยาลัยแม่โจ้
7. นางสาวกัญญา เกษรแย้ม อยู่บ้านเลขที่ 65/1 ม.1 ต.ท่าจั่ว อ.เมือง จ.นครศรีฯ อายุ 24 ปี การศึกษา ปริญญาตรี สาขารัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช

แหล่งข้อมูลและวิธีการเก็บข้อมูล

1. ก่อนที่ทางทีมวิจัยจะทำวิจัยเรื่องการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรของชุมชนบ้านปายอย่าง เป็นทางการนั้น ทางทีมวิจัยได้จัดประชุมระดมความคิดเห็นเพื่อบริหารเกี่ยวกับความเป็นไปได้และประโยชน์ที่ได้รับจากการทำวิจัยในครั้งนี้ โดยมีผู้นำ เกษตรกรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เข้าร่วมประชุมจำนวน 40 คน
2. หลังจากที่ได้ประชุมตามข้อ 1 แล้ว ทางทีมวิจัยก็ได้มีการประชุมทีมงานเพื่อเตรียมความพร้อมในการประชุมแนะนำโครงการให้กับประชาชนในพื้นที่ได้รับทราบอีก จำนวน 2 ครั้ง
3. มีการเชิญผู้นำ เกษตรกรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมประชุมเพื่อแนะนำโครงการ โดยมีผู้เข้าร่วมประชุมทั้งสิ้น 40 คน
4. ทำแบบสอบถาม และสัมภาษณ์เกษตรกรที่จะได้รับประโยชน์และที่เกี่ยวข้อง
 - ในการทำแบบสอบถามทางทีมวิจัยก็ได้มีการประชุมกัน 1 วัน เพื่อให้แต่ละคนได้แสดงความคิดเห็นกัน ว่าเราควรจะทำแบบสอบถามอย่างไร โดยในการตั้งคำถามนี้เราได้เน้นที่การตอบคำถามการวิจัยในครั้งนี้
 - ลงพื้นที่เก็บข้อมูลตามแบบสอบถาม 3 วัน โดยในวันแรกทางทีมงานได้ลงพื้นที่ในหมู่ที่ 5 ตำบลนาทราย ซึ่งใช้แบบสอบถามทั้งสิ้นจำนวน 50 ชุด ส่วนในวันที่ 2 และวันที่ 3 ได้ลงพื้นที่หมู่ที่ 4 ตำบลท่าจั่ว ใช้แบบสอบถามทั้งสิ้นจำนวน 50 ชุด ทางทีมวิจัยได้ใช้ชุดแบบสอบถามในการทำวิจัยครั้งนี้เป็นจำนวนทั้งสิ้น 100 ชุด
 - สรุปข้อมูลจากแบบสอบถาม 2 วัน ทางทีมวิจัยจะแยกสรุปข้อมูลจากแบบสอบถามออกเป็น 2 โซน คือโซนหมู่ที่ 5 ตำบลนาทรายหนึ่งวันและหมู่ที่ 4 ตำบลท่าจั่วอีก 1 วัน แล้วนำเอาข้อสรุปของทั้ง 2 โซนมาสรุปรวมกันอีกครั้งหนึ่ง
5. เก็บข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์คนเฒ่าคนแก่มาเรียบเรียง
 - ทางทีมงานได้แบ่งโซนในการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ 2 โซน คือ
 - โซนบ้านยางเตี้ย จะใช้เวลาในการเก็บข้อมูล 3 วัน โดยในวันแรกและวันที่ 2 จะทำการสอบถามสัมภาษณ์ข้อมูลเกี่ยวกับน้ำตามร้านน้ำชา ซึ่งร้านเหล่านี้จะมีประชาชนมาชุมนุมกันทุกตอนเช้า และประชาชนส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรผู้ใช้น้ำจากคลองบ้านตาลทั้งสิ้น ส่วนวันที่สามก็จะไปสัมภาษณ์คนเฒ่าคนแก่ ในหมู่บ้านยางเตี้ยก็จะสัมภาษณ์คนที่มีอายุ 70 ปี ขึ้นไปจำนวน 3 คน ซึ่งแต่ละคนก็จะให้ข้อมูลเหมือน ๆ กัน เมื่อเก็บข้อมูลโซนนี้เสร็จก็มาสรุปเรียบเรียง 1 ครั้ง
 - โซนบ้านปาย่างจะใช้เวลาในการเก็บข้อมูลจำนวน 2 วัน ในวันแรกจะลงพื้นที่ทำการสัมภาษณ์และเก็บข้อมูลตามร้านน้ำชา ส่วนวันที่ 2 ก็ทำการสัมภาษณ์คนเฒ่าคนแก่จำนวน 2 คน ซึ่งทั้งสองคนก็ให้ข้อมูลเหมือน ๆ กัน เมื่อเก็บข้อมูลทั้ง 2 วันเสร็จแล้วก็มาสรุปอีก 1 วัน

6. เก็บข้อมูลเอกสาร และสัมภาษณ์หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยทางทีมวิจัยก็ได้ค้นหาเอกสารในเรื่องของแผนที่ ลักษณะทางกายภาพ ลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจ การคมนาคมตลอดจนประวัติของแต่ละหมู่บ้านจาก 4 แหล่งใหญ่ ๆ คือ

- สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช
- สำนักงานชลประทาน
- อบต.ตำบลท่าจั่ว และอบต.ตำบลนาทราย
- กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สถานีอนามัย สำนักงานเกษตร ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยี ตำบลท่าจั่ว ตำบลนาทราย

7. ลงพื้นที่สำรวจเส้นทางน้ำ จำนวน 5 วัน โดยแบ่งเป็นโซน ดังนี้

➢ โซนบ้านยางเตี้ย 3 วัน จะเริ่มสำรวจเส้นทางน้ำของคลองบ้านตาลโดยเริ่มตั้งแต่ฝายกั้นน้ำที่ตั้งอยู่ที่โรงเรียนประณีตศาสน์เรื่อยลงไปถึงหมู่บ้านเส้นทางน้ำที่ไหลเข้าทุ่งนาในทุ่งยางเตี้ย ตลอดจนเส้นทางน้ำสายต่าง ๆ ที่เป็นเส้นทางน้ำที่ไหลเข้าสู่หมู่บ้านปายาง เมื่อสำรวจโซนนี้เสร็จก็มาสรุป 1 วัน

➢ โซนบ้านปายาง 2 วัน ทางทีมวิจัยก็ได้เริ่มสำรวจเส้นทางน้ำจากเทือกเขามหาชัย ซึ่งเป็นต้นน้ำที่ไหลลงสู่ท้องทุ่งต่าง ๆ รวมไปถึงทุ่งบริเวณหมู่บ้านปายางด้วย ซึ่งมีเส้นทางน้ำที่ไปสำรวจรวมทั้งสิ้น 4 สายด้วยกัน และนำข้อมูลมาสรุป 1 วัน

8. จัดเวทีรายงานความก้าวหน้าครั้งที่ 1 จากการที่ทีมงานได้ลงไปศึกษาหาข้อมูล ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลจากการตอบแบบสอบถาม จากการประชุมกลุ่มตามหมู่บ้าน หรือจากการสัมภาษณ์ผู้เฒ่าผู้แก่ ให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้ทราบรายละเอียด และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจากข้อมูลที่ทีมวิจัยได้จัดทำมานอกจากนี้ยังได้มีการปรึกษาในเรื่องของการไปศึกษาดูงานด้วย

9. ทีมวิจัยได้ประชุมสรุปผลจากการจัดเวทีรายงานความก้าวหน้าครั้งที่ 1 และได้เตรียมข้อมูลวางแผนการไปศึกษาดูงาน

10. ศึกษาดูงานต้นน้ำคลองบ้านตาล จำนวน 2 วัน ทางทีมวิจัยได้ประชุมเตรียมการในการศึกษาดูงาน การที่ทีมวิจัยเลือกศึกษาดูงานที่ต้นน้ำคลองบ้านตาล ซึ่งตั้งอยู่ที่ตำบลท่าดี อำเภอลานสกา นั้น ก็เนื่องจากทางทีมวิจัยคิดว่า เราน่าจะศึกษาที่ต้นน้ำของคลองบ้านตาลด้วย เนื่องจากคลองบ้านตาลเป็นคลองที่ใหญ่ที่ช่วยหล่อเลี้ยงประชากร ใช้ในการอุปโภคและบริโภคในหลายพื้นที่ของจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยทางทีมวิจัยได้ติดต่อกับพี่สมโชค ซึ่งเป็นคนในพื้นที่ให้ความสะดวก ในการศึกษาดูงานในครั้งนี้

11. ทีมงานวิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาดูงานมาสรุปร่วมกัน

12. ทีมงานวิจัยได้ประชุมหารือเกี่ยวกับข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการประชุมรายงานความก้าวหน้าครั้งที่ 1 และจากการศึกษาดูงานมาสรุปและปรึกษาวางแผนเกี่ยวกับการจัดเวทีรายงานความก้าวหน้าครั้งที่ 2

13. ทีมงานวิจัยได้จัดประชุมรายงานความก้าวหน้าครั้งที่ 2 เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการศึกษามานำเสนอเพื่อนำไปเรียบเรียงเขียนเป็นรายงาน

14. นำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาเรียบเรียงและเขียนเป็นรายงาน

15. ประชุมทีมงาน เพื่อนำเสนอรายงานที่เขียนเรียบเรียงเสร็จแล้วให้ทีมงานวิจัยได้ ตรวจสอบรายละเอียดของข้อมูล และวางแผน ในการจัดเวทีนำเสนอผลงานวิจัย

16. จัดเวทีในการนำเสนอผลงานวิจัย

ประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูล

1. นำข้อมูลเส้นทางคูส่งน้ำ (เส้นทางน้ำ) ที่ได้จากการสัมภาษณ์ มาทำเป็นแผนที่อย่างละเอียด
2. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารจัดการน้ำต่อไป

ระยะเวลาในการศึกษา

ใช้ระยะเวลาในการศึกษาวิธีการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตร 6 เดือน เริ่มตั้งแต่ 1 มีนาคม 2547 - 31 สิงหาคม 2547

งบประมาณที่ใช้

48,050 บาท

บทที่ 3 ผลการศึกษา

ชุมชนบ้านปายาง

1.ลักษณะทางกายภาพ

บ้านปายางเป็นหมู่บ้านที่ 4 ของตำบลท่าจั่ว อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองไปทางตะวันตกประมาณ 12 กิโลเมตร ประกอบด้วยกลุ่มบ้าน 14 กลุ่ม คือ

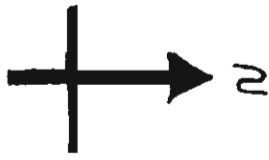
⇒ บ้านปายาง	⇒ บ้านโคขุน
⇒ บ้านแซก	⇒ บ้านศาลาไฟ
⇒ บ้านโคกถ่าน	⇒ บ้านสาธุ
⇒ บ้านโคกเพิง	⇒ บ้านไผ่ตุล
⇒ บ้านนาพาบ	⇒ บ้านห้วยเปี้ยะ
⇒ บ้านโนไร่	⇒ บ้านน้ำจาย
⇒ บ้านดอนนาว	⇒ บ้านหน้าเขามหาชัย

1.1 ขนาดและอาณาเขต บ้านปายางมีพื้นที่ประมาณ 6,165 ไร่ มีอาณาเขตดังนี้ประเทศ

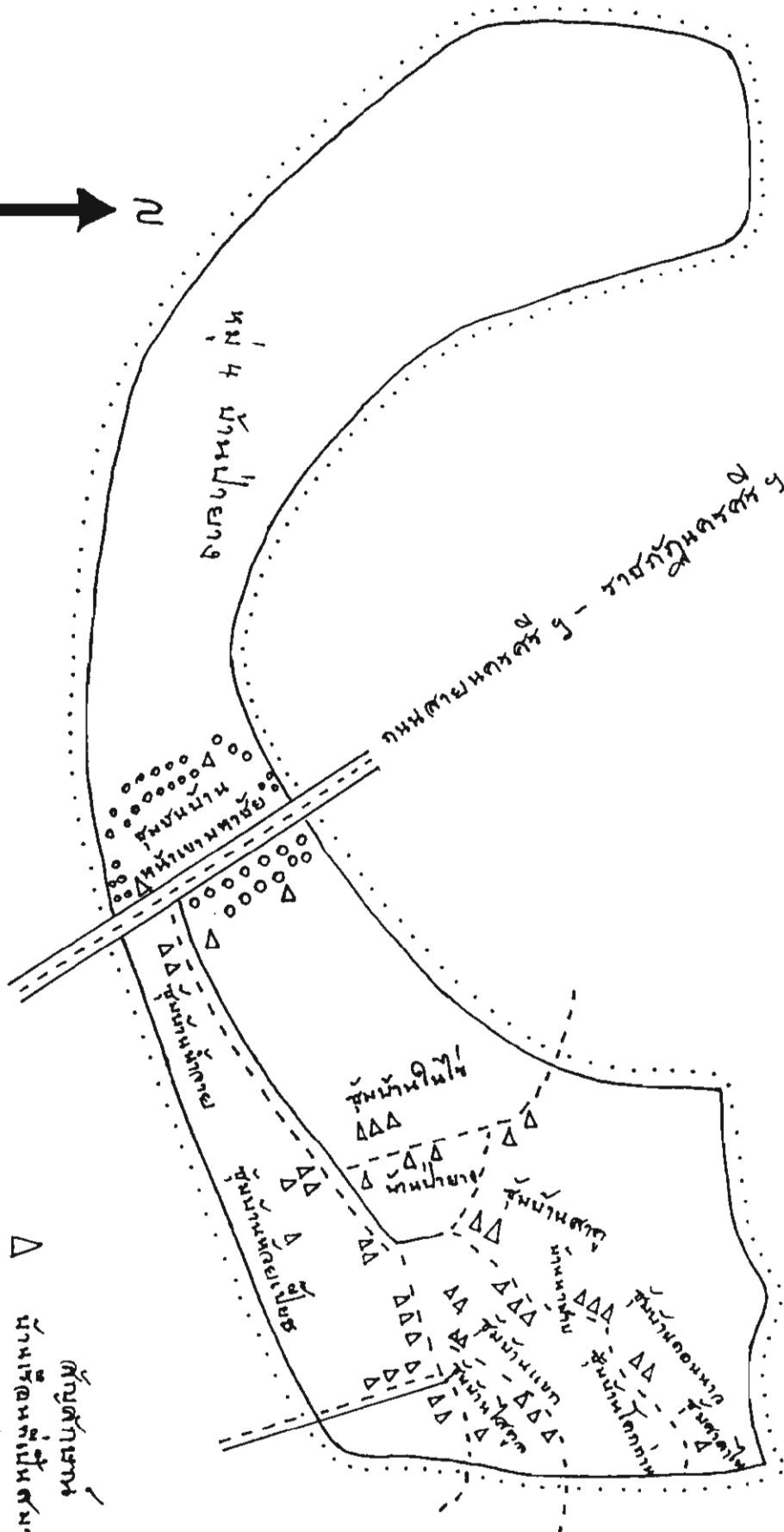
ภูมิประเทศของบ้านปายางมีลักษณะที่ราบเชิงเขา ด้านตะวันตกของหมู่บ้านเป็นภูเขา (คือเขามหาชัยและเขาหลักไก่อ) พื้นดินส่วนใหญ่เป็นหินทรายซึ่งสลายตัวเป็นดินที่มีเนื้อหยาบ มีปริมาณแร่ควอตซ์และซิลิกาสูง จึงมีความสมบูรณ์ต่ำ ประกอบกับปริมาณฝนที่มีสูง มักชะล้างผิวดินที่สมบูรณ์ให้สูญหายไปมาก ทำให้ดินมีศักยภาพทางการเกษตรไม่สู้ดีนัก ส่วนภูมิประเทศด้านตะวันออกของหมู่บ้านเป็นที่ และลาดเอียงไปสู่สันทราย มีป่าโปร่งสลับกับนาเป็นระยะๆ ป่าเหล่านี้ ชาวบ้านเรียกว่า “ป่าน้ำลาด” อันหมายถึงป่าซึ่งมีน้ำจากเชิงเขาไหลลงมายามฝนตก ดินตะกอนจากภูเขาก็กักกั้นกั้นลงบนดินเดิมทุกปี เนื้อดินบริเวณนี้เป็นดินร่วนปนทราย เหมาะสมสำหรับการทำนา ปลูกพืชล้มลุกประเภทผักและมะนาว มีลำน้ำธรรมชาติที่ไหลผ่านหมู่บ้านสองสาย คือ

* ห้วยเขามหาชัย ซึ่งมีต้นน้ำเกิดจากเขามหาชัยอันเป็นเขาสูงที่สุดในอำเภอเมือง ไหลผ่านสถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราชไปในหมู่บ้าน และองค์การบริหารส่วนตำบลท่าจั่ว ซึ่งได้เก็บกักน้ำไว้ในสระบัว เพื่อใช้ในการเกษตรกรรมทำนาและเลี้ยงปลา

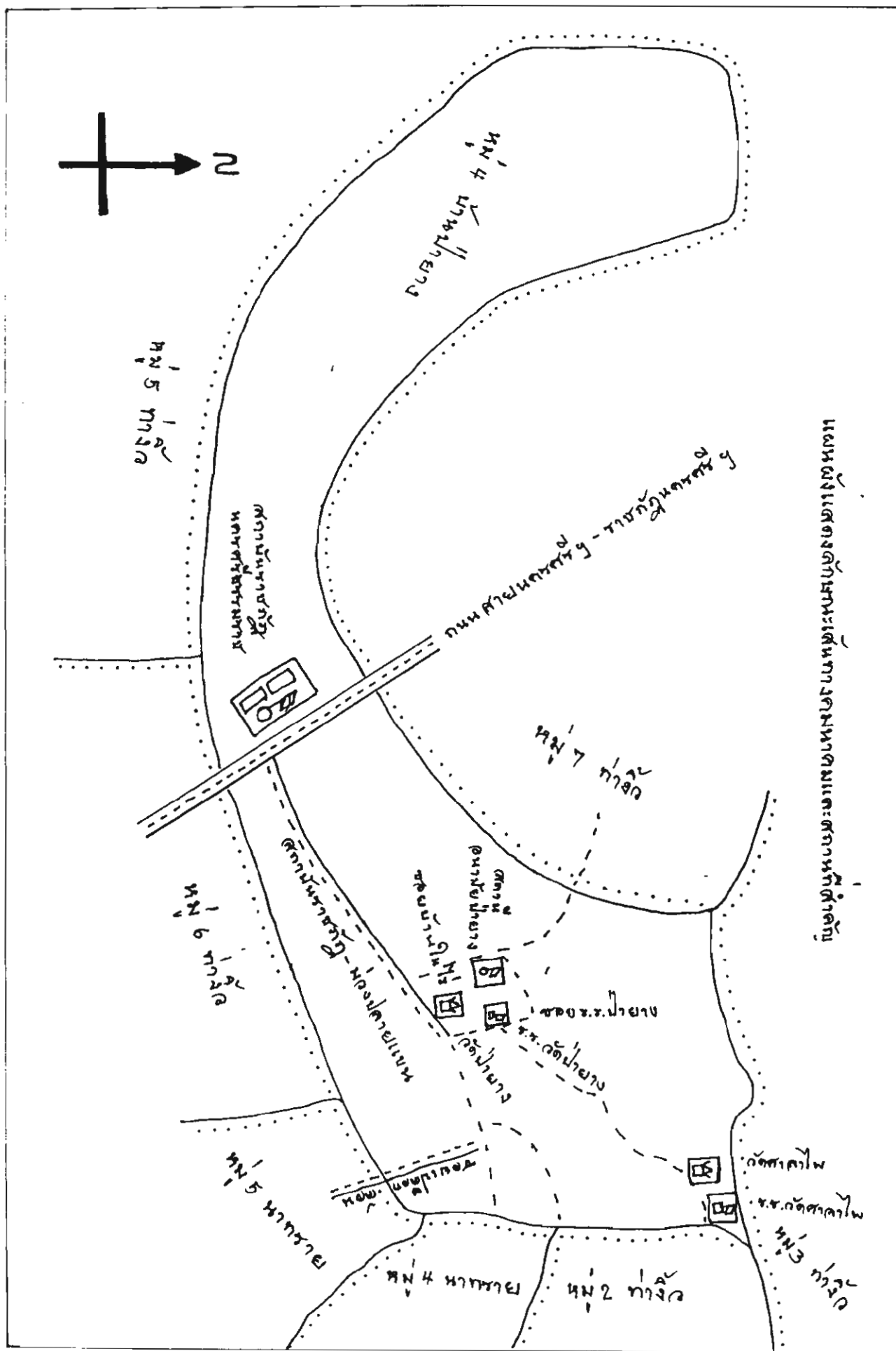
* ห้วยธัมมัง เป็นลำห้วยสายสั้น ๆ เกิดจากภูเขาหลักไก่อ ไหลผ่านทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 4016 ผ่านทางตะวันตกของหมู่บ้าน ไหลไปออกที่บ้านพุดเตย บ้านน้ำจาย และไปรวมกับห้วยเขามหาชัยที่บ้านปายาง ห้วยสายนี้เป็นเส้นแบ่งเขตระหว่างหมู่ที่ 4 กับหมู่ที่ 6 ของตำบลท่าจั่ว

- บ้านเรือนที่ไม่เป็นสมาชิก
- △ บ้านเรือนที่เป็นสมาชิก
- △ บ้านเรือน

แผนที่แสดงลักษณะการกระจายตัวของหมู่บ้าน

2. ลักษณะทางสังคม

ประชากรในบ้านป่ายางมี 701 ครัวเรือน เป็นจำนวน 3,568 คน ตั้งบ้านเรือนอยู่ในบริเวณริมทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 4016 บริเวณทางเข้าวัดป่ายาง ในจำนวนนี้ร้อยละ 98.25 นับถือศาสนาพุทธ ประชากรมาตั้งถิ่นฐานบริเวณนี้เป็นเวลาไม่ต่ำกว่า 200 ปีแล้ว

วัดในหมู่บ้านมีอยู่สองวัด คือวัดป่ายางและวัดศาลาไฟ ทั้งสองเป็นวัดเก่าแก่ มีอายุประมาณ 200 ปีเป็นอย่างน้อย เพราะตั้งแต่เมื่อ พ.ศ. 2307 เฉพาะวัดป่ายางเคยร้างไปสองช่วง เพิ่งจะมีภิกษุจำพรรษาต่อเนื่องกันมาอีกครั้งเมื่อ พ.ศ. 2503 เป็นต้นมา ชาวบ้านรอบ ๆ บริเวณวัดมีเรื่องเล่าเชิงอิทธิฤทธิ์และความศักดิ์สิทธิ์เกี่ยวกับสมภารของวัดดังกล่าว สมภารโพธิ์และสมภารแก้ว ซึ่งมีส่วนเสริมสร้างศรัทธาให้คนเข้าวัดมากขึ้น ในขณะที่ชาวบ้านคลายศรัทธาต่อภิกษุสงฆ์ในวัด

สถานศึกษาในหมู่บ้านมีสองแห่ง คือโรงเรียนวัดป่ายาง และโรงเรียนวัดศาลาไฟ สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ ช่วยให้เด็ก ๆ ในหมู่บ้านได้มีโอกาสทางการศึกษามากขึ้น เพราะการเดินทางไปเรียนในตัวเมืองค่อนข้างลำบากและแพงในสายตาชาวบ้านป่ายางซึ่งส่วนใหญ่มีฐานะยากจน

ส่วนบริการทางด้านสาธารณสุขแก่ประชาชน มีสถานอนามัยในหมู่บ้านหนึ่งแห่งคือ สถานีอนามัยบ้านป่ายาง ซึ่งเพิ่งจัดตั้งในปีงบประมาณ 2539 ช่วยให้ชาวบ้านสะดวกในการรักษาพยาบาลขึ้นต้น และทุ่นเวลากว่าการเดินทางไปยังสถานอนามัยบ้านโคกทิงหรือสถานอนามัยบ้านยวนแหล

ในหมู่บ้านมีหน่วยงานรัฐให้บริการอีกสองหน่วย คือ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช และที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขเขามหาชัย

3. ลักษณะทางเศรษฐกิจ

1. เมื่อผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณนี้มากขึ้น จึงพากันเรียกหมู่บ้านนี้ว่า "บ้านป่ายาง" มีการสร้างวัดขึ้นในหมู่บ้านหลายวัด เช่น วัดทองพระ วัดไม้ตีนหัก วัดปลวกล่อน วัดศาลาไฟ และวัดป่ายาง เป็นต้น วัดเหล่านี้เต็มไปด้วยต้นยางนา แต่เมื่อล่วงมาถึงขณะนี้ วัดดังกล่าวได้ร้างไปเกือบหมด ยังคงเหลืออยู่เฉพาะสองวัดหลัง คือวัดศาลาไฟและวัดป่ายางเท่านั้น

2. อนึ่ง เมื่อเดือนตุลาคม 2505 ได้เกิดวาตภัยครั้งร้ายแรงที่สุดในจังหวัดนครศรีธรรมราช ต้นยางนาจำนวนมากในหมู่บ้านได้ถูกพายุพัดหักโค่น ทำให้ไม่ยางเหลืออยู่เพียงส่วนน้อย กระนั้นก็ดีหมู่บ้านก็ยังใช้ชื่อ "บ้านป่ายาง" สืบมาจนถึงปัจจุบัน

3. อาชีพหลักของชาวบ้านป่ายาง คือ การทำการเกษตร ได้แก่ สวนยางพารา สวนมังคุด สวนมะนาวและทำนา พื้นที่ด้านตะวันออกและด้านเหนือของหมู่บ้านเป็นที่ราบ ชาวบ้านจึงนิยมทำนา ระยะเวลาหลังมีการทำสวนยางพาราเพิ่มขึ้น ส่วนพื้นที่ด้านตะวันตกของหมู่บ้านเป็นที่เนินริมเชิงเขามหาชัย ชาวบ้านจึงนิยมทำสวนยางพารา ไม้ผล เป็นอาชีพหลัก

4. ด้วยเหตุที่ในหมู่บ้านไม่มีลำน้ำธรรมชาติขนาดใหญ่ (นอกจากลำห้วยเขมมาห้วยซึ่งมีปริมาณน้อย) และไม่มีคลองส่งน้ำชลประทาน ทำให้การเกษตรในหมู่บ้านไม่ค่อยได้ผล โดยเฉพาะการทำนา ส่วนพื้นที่สวนยางแต่ละครัวเรือนก็มีน้อย ทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจของชาวบ้านค่อนข้างต่ำ

5. อาชีพรับจ้างและอาชีพค้าขายสินค้าเบ็ดเตล็ดในหมู่บ้าน นับเป็นอาชีพที่มีผู้ประกอบการรองลงมาจากอาชีพเกษตรกรรม ใน 15 ปีผ่านมาหมู่บ้านมีตลาดนัดอยู่หนึ่งแห่ง คือ ตลาดนัดอาจารย์เชื้อ ซึ่งตั้งอยู่ที่บ้านหน้าเขมมาห้วย (หน้าสถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช) นัดจ่ายทุกวันอาทิตย์ พุธ และศุกร์ จนมาถึงปัจจุบันนี้เกิดตลาดนัดขึ้นอีกแห่ง ซึ่งตั้งอยู่ตรงข้ามประตูเข้าสถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช โดยนัดจ่ายทุกวันอังคารและวันเสาร์

4. ลักษณะทางการคมนาคม

เส้นทางคมนาคมสายหลักที่ใช้เดินทางเข้าออกหมู่บ้าน คือทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4016 (นครศรีฯ - นาหม่อม) บนทางหลวงแผ่นดินมีรถยนต์รับจ้างขนาดเล็กประจำทาง 3 สายผ่าน คือ

* สายนครฯ - หน้าเขมมาห้วย

* สายนครฯ - พรหมคีรี

* สายนครฯ - นาหม่อม

มีทางแยกเข้าสู่หมู่บ้านปายางตรงกม.ที่ 12.5 ด้วยเส้นทางในหมู่บ้านเดิม ซึ่งมีผิวจราจรเป็นหินคลุก จนมาถึงปี 2545 ได้มีงบประมาณสร้างถนนลาดยาง โดยมีระยะทาง 2 ก.ม.เศษ ๆ ทำให้การจราจรของบ้านปายางตอนบนสะดวกสบายมากขึ้น

เส้นทางในหมู่บ้านและเส้นทางระหว่างหมู่บ้านมีหลายสาย เช่น สายสามแยก - ยางเตี้ย, สายสามแยก - ศาลาไฟ และสายยางเตี้ย - สำนักหลุมพอ เป็นต้น ซึ่งบางสายเป็นถนนคอนกรีตเสริมไม้ไผ่ และบางสายเป็นถนนหินคลุก

ความเป็นมาของหมู่บ้านวัดปายาง

ชื่อ "บ้านปายาง" ได้มาจากชื่อต้นไม้ยืนต้นชนิดหนึ่งซึ่งขึ้นอยู่อย่างหนาแน่นในพื้นที่หมู่บ้าน คือ "ไม้ยางนา" เป็นไม้เนื้ออ่อนขนาดใหญ่ มียางใช้ผสมชันเพื่อยาเรือ ซึ่งเรียกว่า "น้ำมันยาง" เป็นไม้ที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ นอกจากจะใช้สร้างบ้านเรือนแล้วยังเป็นไม้ส่งออกต่างประเทศปีละกว่า 500,000 ลูกบาศก์เมตร

ยางนาเป็นไม้ที่มีเรือนยอดเป็นพุ่ม เมื่อเติบโตเต็มที่จะสูงประมาณ 30-40 เมตร ส่วนที่เป็นลำต้นจากโคนถึงกิ่งแรกจะสูงประมาณ 20 เมตร เส้นรอบวงของต้นมีขนาดตั้งแต่ 200 เซนติเมตร

ขึ้นไป ลำต้นมีเกล็ดขาวบ้างเล็กน้อยหรือเป็นสีเทาขาว เมื่อดูใกล้ๆ คล้ายเป็นสีขาวขึ้นได้ทั่วไป โดยเฉพาะในภาคใต้ซึ่งมีฝนตกชุกและมีที่ลุ่ม

จากคำบอกเล่าของคนเก่าคนแก่หลายคนเล่าว่า ดินในบริเวณหมู่บ้านนี้มีต้นยางนาขึ้นเป็นจำนวนมากหนาแน่นจนดูเป็นป่า รอบๆ ป่าเป็นพื้นที่ราบ ชาวบ้านส่วนหนึ่งจับจองไว้ทำนา อีกส่วนหนึ่งก็จำจองไว้ปลูกยางพารา ส่วนไม้ยางนาซึ่งขึ้นอยู่ตามธรรมชาติ ชาวบ้านก็ตัดโค่นแปรรูปเพื่อก่อสร้างบ้าน จึงเรียกหมู่บ้านนี้ว่า “หมู่บ้านปายาง” จนถึงปัจจุบัน

วัดปายางก็ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลท่าจั่ว อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งได้จัดตั้งขึ้นมาเมื่อปี พ.ศ. 2533 แต่ก่อนนั้นเป็นที่พักสงฆ์มาเป็นเวลานานนับร้อยปีมาแล้ว เคยมีพระมาอาศัยอยู่หลายรูป เช่น สมภารโพธิ์ สมภารแก้ว ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านนับถือและบนบานศาลกล่าวอยู่ตลอดจนถึงปัจจุบัน ซึ่งคนสมัยก่อนเล่ากันว่า ถ้าหนังสือหรือมโนราห์ผ่านหน้าวัดแล้วไม่รำ ไม่เล่นถวาย จะมีอันเป็นไป วัดปายางก็เป็นวัดเล็กๆ เมื่อตั้งวัดอย่างเป็นทางการแล้วมีเจ้าอาวาสที่ถูกแต่งตั้งมาแล้วสามองค์ คือ

- ท่านจัน
- ท่านเคล้า
- ท่านสุวรรณ

สภาพของสมาชิก อาศัยอยู่หมู่บ้านเดียวกัน ส่วนใหญ่เป็นคนอยู่ในเครือญาติเก่าแก่กันมา มีความสัมพันธ์อันมิตร รู้เห็นชอบในขนบธรรมเนียมประเพณี และเห็นชอบกับแนวทางของกลุ่ม มีความศรัทธาต่อศาสนาพุทธ มีความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน

สภาพปัญหาทั่วไป การปกครองจะถูกปกครองโดยอิทธิพลมาเป็นเวลายาวนาน ผู้นำท้องถิ่นไม่สนใจเรื่องของชาวบ้าน คิดเอาแต่ผลประโยชน์ ชาวบ้านก็ไม่สนใจที่จะทำกันซักเท่าไร สนใจแต่เรื่องทำมาหากิน รุ่งเช้าก็เข้าไปทำงานในเมือง ค่ำถึงจะกลับบ้าน ครอบครัวใครครอบครัวมัน การเคลื่อนไหวให้เขารวมตัวกันเป็นเรื่องที่ยากมาก

ในอดีตกาลคนในชุมชนวัดปายางอยู่กันแบบพออยู่พอกิน มีใช้ตามสภาพดิน ฟ้า อากาศ ชาวบ้านมีอาชีพทำนาหาปลา ปลูกผักและเลี้ยงสัตว์ เช่น เลี้ยงวัวเลี้ยงควายไว้ทำนา (เมื่ออดีตชาวนาใช้ควายไถนา) เลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ เลี้ยงหมูไว้กินเอง ถ้าเหลือก็ขายให้กับคนใกล้เคียง ชีวิตความเป็นอยู่เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน แต่ในช่วง 40 ปีที่ผ่านมาความรุ่งเรืองทางวัตถุนิยมเริ่มเข้ามาความคิดของสังคมสมัยใหม่เข้ามามีบทบาทในชุมชน ทำให้คนในชุมชนเริ่มแปรเปลี่ยนจากเดิมที่เคยอาศัยพึ่งพาซึ่งกันและกันมาเป็นชุมชนเห็นแก่ตัว ตัวใครตัวมัน และก็มีกลุ่มอิทธิพลเกิดขึ้นในหมู่บ้าน (หรือใจแปรรูป) ใจผู้ร้ายก็มีมากขึ้น ผู้ก่อการไม่ดีก็เพิ่มมากขึ้น ทำให้คนในชุมชนแตกแยกชิงดีชิงเด่น เพิ่มทวีความรุนแรงมากขึ้น ทำให้การรวมตัวของชาวบ้านยากขึ้นเรื่อยๆ ชาวบ้านเคยรวมตัว

กันหลายครั้งแล้ว เช่น ตั้งกลุ่มแรงงาน และกลุ่มการเงิน คือกลุ่มออมทรัพย์ แต่ก็กลับล้มเหลวทุกครั้งไป

ชุมชนบ้านยางเดี่ยว

1. ลักษณะทางกายภาพ

บ้านบ้านยางเดี่ยวเป็นหมู่บ้านที่ 5 ของตำบลนาทราย อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองไปทางตะวันตกประมาณ 10 กิโลเมตร ประกอบด้วยกลุ่มบ้าน 8 กลุ่ม คือ

⇒ บ้านยางเดี่ยว	⇒ บ้านออก
⇒ บ้านนาฮี	⇒ บ้านชบขัน
⇒ บ้านโนโล	⇒ บ้านตาล
⇒ บ้านห้วยน้ำคลั่ง	⇒ หมู่บ้านศรีนคร

1.1 ขนาดและอาณาเขต

บ้านยางเดี่ยวมีพื้นที่ประมาณ 6,010 ไร่ มีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ	ติดกับกำแพงเขา ม.10 ม. 7 นาเคียน และ ม. 5 นาเคียน
ทิศใต้	ติดกับบ้านไสตุล ม. 4 ต. ท่าจั่ว และ ม. 4 นาทราย
ทิศตะวันออก	ติดกับบ้านโพธิ์หิน ม. 3 ม. 4 ต. นาทราย
ทิศตะวันตก	ติดกับบ้านขุนน้ำม. 6 ต. ท่าจั่ว

1.2 ภูมิประเทศ

สภาพลักษณะภูมิประเทศของบ้านยางเดี่ยวโดยทั่วไปมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันทั้งตำบล พหุจะแบ่งสภาพพื้นที่ได้ 2 แบบ ดังนี้

* ลักษณะพื้นที่แบบที่ราบ เป็นลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่ของบ้านยางเดี่ยวเป็นที่ราบลูกคลื่น สูงๆ ต่ำๆ ไม่ค่อยสม่ำเสมอ ลักษณะดินไม้ของบ้านยางเดี่ยวไม่ค่อยมีดินไม้ใหญ่ ส่วนใหญ่เป็น ป่าละเมาะ เนื่องจากประชากรได้ตัดไม้ถากป่าเพื่อตั้งบ้านเรือน และใช้พื้นที่สำหรับการ เพาะปลูก และประกอบอาชีพทางการเกษตร

* ลักษณะพื้นที่แบบที่ราบลุ่ม เป็นลักษณะพื้นที่ที่อยู่กระจัดกระจายภายในแต่ละพื้นที่ที่ราบลุ่มของบ้านยางเดี่ยวเป็นพื้นที่ลุ่มมีน้ำขังตลอดทั้งปี ส่วนใหญ่พื้นที่ราบลุ่มจะเป็นพื้นที่ในการทำนา ลักษณะดินไม้ในที่ราบลุ่มจะเป็นประเภท ดินเคียว ดินเสม็ด ดินหว่า ดินสาคุ และ ป่าพรุที่ขึ้นอยู่เป็นหย่อม แต่ในปัจจุบันดินไม้เหล่านี้ใกล้สูญพันธุ์แล้ว

จากสภาพพื้นที่ของบ้านยางเดี่ยว โดยส่วนใหญ่จะเป็นที่ราบเหมาะสำหรับการประกอบอาชีพทางการเกษตร ประกอบกับบ้านยางเดี่ยวมีแหล่งน้ำที่ใช้ในการประกอบอาชีพการเกษตร เพราะมี

ลำคลอง ชาวบ้านเรียกคลองนี้ว่า “คลองบ้านตาล” เป็นคลองธรรมชาติ โดยมีต้นน้ำจากเทือกเขาของหมู่ที่ 5 ในตำบลท่าจั่ว ซึ่งจะไหลผ่านมายังหมู่บ้าน แล้วไหลไปออกที่ราบที่มีน้ำขังตลอดปีก็คือที่นาในหมู่บ้าน

2. ลักษณะทางสังคม

ประชากรในบ้านยางเตี้ยมี 293 ครัวเรือน จำนวน 1,147 คน ตั้งบ้านเรือนอยู่ในบริเวณริมทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 4016 ริมทางเข้าชลประทานท่าดี และในที่ทำกินของตน ในจำนวนนี้ร้อยละ 80% นับถือศาสนาพุทธ และประมาณ 20% นับถือศาสนาอิสลาม ประชากรมาตั้งถิ่นฐานบริเวณนี้เป็นเวลาไม่ต่ำกว่า 200 ปีแล้ว

วัดในหมู่บ้านมีอยู่ 1 วัด คือวัดดอนยาง ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่ มีอายุประมาณ 200 ปีเป็นอย่างน้อย ตั้งเมื่อ พ.ศ. 2307

สถานศึกษาในหมู่บ้านมี 2 โรงเรียน คือวัดดอนยาง และโรงเรียนศรีนครเทคโนโลยี สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ ช่วยให้เด็ก ๆ ในหมู่บ้านได้มีโอกาสทางการศึกษามากขึ้น เพราะการเดินทางไปเรียนในตัวเมืองค่อนข้างลำบาก และแพงในสายตาชาวบ้านยางเตี้ยซึ่งส่วนใหญ่มีฐานะพออยู่พอกิน

ในหมู่บ้านมีโรงงานอุตสาหกรรม 1 แห่ง คือบริษัทเซามาหาชัยพาราวัต

3. ลักษณะทางเศรษฐกิจ

อาชีพหลักของชาวบ้านดอนยาง คือ การทำการเกษตร ได้แก่ สวนยางพารา สวนมังคุด สวนมะนาว ทำนาและรับจ้างทั่วไป พื้นที่ด้านตะวันออกและด้านเหนือของหมู่บ้านเป็นที่ราบ ชาวบ้านจึงนิยมทำนาและปลูกผัก

4. ลักษณะทางการคมนาคม

เส้นทางการคมนาคมสายหลักที่ใช้เดินทางเข้าออกหมู่บ้าน คือทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4016 (นครศรีฯ – นาแหง) บนทางหลวงแผ่นดินมีรถยนต์รับจ้างขนาดเล็กระหว่าง ผ่าน 3 สาย คือ

* สายนครฯ – หน้าเซามาหาชัย

* สายนครฯ – พรหมคีรี

* สายนครฯ – นาแหง

นอกจากนี้หมู่บ้านยางเตี้ยจะมีทางเข้าออกได้ 3 ทางคือ

* ทางหมู่บ้านปายางตรง กม.ที่ 12.5 ซึ่งมีผิวจราจรเป็นถนนลาดยางประมาณ 2 กิโลเมตร ถนนลูกรัง 2 กิโลเมตร และถนนคอนกรีต 1 กิโลเมตร

* ทางสำนักหลุมพอ จะเป็นถนนลูกรังตลอดสายยาวประมาณ 4 กิโลเมตร

* ทางชลประทานท่าดี จะเป็นถนนลาดยางยาวประมาณ 3 กิโลเมตร ถนนคอนกรีตยาวตลอดสายจนถึงหมู่บ้านยางเตี้ยยาว 4 กิโลเมตร

ความเป็นมาของหมู่บ้านยางเตี้ยในอดีต

ชื่อ “บ้านยางเตี้ย” เนื่องจากมียางต้นเตี้ยกึ่งถึงดิน ซึ่งชาวบ้าน บ้านยางเตี้ยและหมู่บ้านใกล้เคียงมักจะไปนั่งเล่นบนต้นยาง ชาวบ้านที่ไปเลี้ยงวัวเลี้ยงควายก็นั่งเล่นบนกิ่งยาง ชาวบ้านจึงตั้งชื่อหมู่บ้านนี้ว่า หมู่บ้านยางเตี้ย ผังตรงข้ามของหมู่บ้านยางเตี้ยก็มีต้นยางสูง ชาวบ้านจึงเรียกว่า หมู่บ้านยางสูง ซึ่งอยู่ในหมู่ที่ 5 ตำบลนาทรายเหมือนกัน

มีประวัติคนเฒ่าคนแก่เล่าว่า “ยางสูงจนนางหลังชัน ยางเตี้ยตอกันน้ำไหลตรงกลาง” (ที่น้ำไหลตรงกลางคือ หนองบัว ซึ่งยังมีอยู่จนถึงปัจจุบันนี้) คนยางเตี้ยกับคนยางสูงจะไม่ลงรอยกัน ชอบทะเลาะกัน ถือพรรคถือนอกกัน หนองบัวเมื่อก่อนเป็นหาดทรายที่ชาวสะอาด ชาวบ้านมักจะมาอาบน้ำ เล่นน้ำกันตรงจุดนี้ แต่ในปัจจุบันกลายเป็นที่รกร้างแล้ว

ประวัติความเป็นมาโดยรวม

เมื่อในสมัยประมาณ 30 ปีที่ผ่านมา ชาวบ้านหมู่ที่ 4 ตำบลท่าจั่วและหมู่ที่ 5 ตำบลนาทราย มีประเพณีที่เหมือนกัน อยู่กันแบบพอมือพอกิน สามารถพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันได้ เมื่อมีงานบวช งานแต่งงาน หรืองานศพ ชาวบ้านก็จะมาช่วยงานเป็นเวลาประมาณร่วม 10 วัน และถ้าบ้านใดมีงานศพ ชาวบ้านก็จะนำข้าวสาร มะพร้าว ผักหรือผลไม้ที่บ้านของตนมีมาช่วยงานด้วย เมื่อถึงวันเผาศพ ชาวบ้านก็จะนำไม้พินมาคนละ 1 อันมาเผาศพ ไม่ต้องจ้างสัปเหร่อให้เสียเงินเหมือนในปัจจุบัน ชาวบ้านไม่เป็นหนี้เป็นสิน มีอะไรเกิดขึ้นในหมู่บ้านทุกคนก็จะให้ความร่วมมือช่วยเหลือกันเป็นอย่างดี เนื่องจากในสมัยนั้นมีสภาพแวดล้อมและธรรมชาติที่ดี มีทั้งอาหารการกินที่อุดมสมบูรณ์ รวมถึงไม่มีอาหารที่มีสารพิษเจือปน น้ำในห้วย หนอง คลอง บึง ก็สามารถนำมาใช้ในการอุปโภคบริโภคภายในครัวเรือนได้

หลังจากที่ชาวบ้านได้เสร็จจากการทำนา จะมีการรวมกลุ่มกันเพื่อทำการละเล่นพื้นบ้าน เช่น หนังตะลุง เพลงบอก กลองยาว ซึ่งหนังตะลุงในสมัยนั้นก็จะมี หนังหม่าย กาญจนะ, หนังนิต ขวดแก้ว และหนังฟุ่ม ศักดิ์ศรี เพลงบอกก็จะมีของนายถัด จุลแก้ว ลุงชื่น นิยมลาก ส่วนกลองยาว ก็จะมีของนายม้อย ผกากรอง ซึ่งในปัจจุบันเสียชีวิตหมดแล้ว จะเหลือก็แต่หนังหม่าย กาญจนะ เท่านั้น ซึ่งผลที่เกิดจากการกล่าวข้างต้นนี้ทำให้ชาวบ้านไม่ต้องออกไปหางานทำนอกบ้าน

ต่อมาเมื่อเริ่มมีแผนพัฒนาเกิดขึ้น ชาวบ้านหมู่ที่ 4 ตำบลท่าจั่ว และหมู่ที่ 5 ตำบลนาทราย รวมไปถึงชาวบ้านในแถบข้างเคียงเริ่มเดือนร้อน เนื่องจากน้ำที่เคยใช้อย่างสมบูรณ์ก็เหือดแห้งไป เพราะเมื่อความเจริญเริ่มเข้ามา เช่นเมื่อมีการก่อสร้างถนนบางแห่งก็จะเกิดน้ำท่วม เนื่องจากไม่มีทางระบายน้ำ และได้ก่อสร้างปิดกั้นหรือถมทับเส้นทางน้ำ ชาวบ้านจึงเริ่มเดือดร้อน เพราะการทำถนนหนทางได้ปิดกั้นเส้นทางเดินของน้ำบางส่วน ทำให้ชาวบ้านเกิดความเห็นแก่ตัว เกิดการแบ่งชนชั้น แบ่งพรรคแบ่งพวกเป็นเหล่าเป็นก๊ก เห็นแก่พวกพ้องของตนเอง ทำเส้นทางน้ำไม่ได้ไหลไปตามธรรมชาติ พื้นที่สูงก็มีน้ำขัง พื้นที่ลุ่มก็มีน้ำขัง จึงก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องต่างๆ

ตามมา เช่น จากเมื่อก่อนจะมีการลงแขกในการทำนา ก็จะเปลี่ยนมาเป็นการจ้างแรงงานแทน มีการหันมาใช้สารเคมีจำพวกยาฆ่าหญ้า ยาฆ่าแมลง ปุ๋ยเคมี ซึ่งส่งผลให้สัตว์น้ำมีจำนวนลดลง พืชจำพวกเห็ดก็เริ่มหายไปใน น้ำก็ไม่สามารถนำมาใช้ในการบริโภคได้ อาหารการกินก็น้อยลง ทำให้ชาวบ้านเดือดร้อน ชาวบ้านก็ได้ส่งลูกหลานไปเล่าเรียน โดยการขายวัว ขายควาย เมื่อขายวัวขายควายหมดแล้วก็เริ่มเป็นหนี้เป็นสิน ที่ดินที่ใช้ในการทำมาหากินก็นำไปจำนองกับ ธกส. เมื่อไม่สามารถใช้น้ำนี้ ธกส.ได้ ชาวบ้านบางรายที่ดินก็ถูกยึด บางรายก็ต้องขายเพื่อใช้น้ำ ลูกหลานที่ส่งไปเรียนส่วนใหญ่ก็เรียนไม่จบ ก็ได้กลับมาบ้านมาทำงานก่อสร้าง เป็นลูกจ้างที่ต้องใช้แรงงานเพื่อแลกกับเงิน หรือบางรายที่เรียนจบแล้วจะหางานทำอยู่ในเมือง ไม่กลับมาพัฒนาบ้านของตนเอง เมื่อมีรายได้ไม่พอใช้จ่ายในครอบครัวก็หันเข้าหาอบายมุข เช่น การดื่มสุรา การลักขโมย ปัญหาต่าง ๆ จึงเริ่มเข้ามา ชาวบ้านก็ร้องเรียนถึงผู้นำหมู่บ้าน ผู้นำหมู่บ้านก็เสนอโครงการลอกคลอง คูส่งน้ำ ทำให้น้ำหายไปหมดชาวบ้านก็ไม่มีน้ำจะใช้ในการทำการเกษตรส่งผลให้ชาวบ้านเริ่มหันมาทำสวนแทน

เส้นทางการใช้น้ำเมื่อในอดีต (สายคลองบ้านตาล)

เส้นทางน้ำที่เกษตรกรรมหมู่ที่ 4 ตำบลท่าจั่ว และหมู่ที่ 5 ตำบลนาทราย ตั้งแต่จุดวังม่วงจนถึงจุดนบตาปาน มีเส้นทางส่งน้ำทั้งสิ้น 5 สาย คือ

1. ห้วยหนองซอน
2. ห้วยไม้เรียง
3. คลองนาสี
4. เหมืองน้ำหนองบัว
5. เหมืองน้ำท่าหัวนอน

ทุกเส้นทางส่งน้ำก็มีน้ำไหลผ่านตลอดทั้งปี ในช่วงของการทำนาจึงมีน้ำใช้อย่างพอเพียง เพราะชาวบ้านมีความสามัคคีช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และมีการทำเขื่อนกันน้ำด้วยกัน 3 แห่ง คือ

1. จุดวังม่วง น้ำจะไหลผ่านสู่ห้วยหนองซอนออกสู่ทุ่งนาบ้านศาลาไฟ, บ้านนาภาพ, บ้านไสตุล, บ้านโคกปูนและบ้านแซก
2. จุดนาสี น้ำจะไหลผ่านบ้านนายคง รัตจักร ไหลสู่หลังบ้านนายเลือน พัดตาดารุ ออกสู่ทุ่งนาบ้านแซก ไหลไปบ้านนาภาพ
3. จุดนบตาปาน น้ำจุดนี้จะไหลผ่าน

* สายบ้านนายสง ธรรมศูนย์ ไหลผ่านทุ่งนาสี ออกสู่ทุ่งหัวนอน

* สายบ้านนายหีด ทรงวิลาส ไหลผ่านทุ่งหัวนอนมาออกทุ่งหนองแซ่

* สายบ้านนายพยอม ลายป่าน ไหลแยกออกเป็น 3 สาย สายแรกไหลลงสู่บ้าน

ผู้ใหญ่ถวิล จุลแก้ว ออกสู่ทุ่งยางเตี้ย สายที่ 2 ไหลลงสู่หนองบัว สายที่ 3 ไหลไปสู่ทุ่งยางสูง

ฝายและเส้นทางน้ำที่ใช้ในปัจจุบัน (สายคลองบ้านตาล)

จากที่ทีมงานได้ลงพื้นที่ไปศึกษาเส้นทางน้ำในพื้นที่เขต หมู่ที่ 4 ตำบลท่าจั่ว และหมู่ 5 ตำบลนาทราย โดยทีมงานได้ไปดูฝายกั้นน้ำทั้งหมด 4 แห่ง แบ่งออกเป็นฝายกั้นน้ำถาวร 2 แห่งและนบดินจำนวน 2 แห่ง ตามลำดับ คือ

1. ฝายกั้นน้ำประธิปาสลัน ต.ท่าแพงเขา
2. ฝายบ้านยางสูง ตำบลนาทราย
3. นบตาปาน หมู่ที่ 5 ตำบลนาทราย
4. นบตาหมอ หมู่ที่ 5 ตำบลนาทราย

ซึ่งฝายที่หนึ่งและสองนั้นเป็นฝายกั้นน้ำถาวร จะมีวิธีการจัดการน้ำที่ไม่มีรูปแบบตายตัว หมายความว่าไม่มีการจัดการน้ำ ใคร ๆ ก็สามารถใช้น้ำจากส่วนนี้ได้ ส่วนสามกับสี่เป็นนบดินที่ชาวบ้านจัดทำขึ้นมา เพื่อใช้ทำการเกษตร โดยชาวบ้านที่มาช่วยกันทำก็แบ่งน้ำกันใช้อย่างทั่วถึง ชาวบ้านที่อยู่ใกล้กับนบดินก็จะได้น้ำก่อน จากนั้นก็จะแบ่งน้ำให้ส่วนที่อยู่ห่างไกลออกไปตามลำดับ ไม่ได้ปิดกั้นน้ำไม่ให้ผู้ที่อยู่ห่างออกไปได้ใช้ เพราะทุกคนก็มีส่วนร่วมในการสร้างนบเหมือนกัน

นบดินของหมู่ 5 ตำบลนาทรายนั้น ชาวบ้านจะรวมตัวกันทำนบในช่วงเดือนเมษายนถึงเดือนพฤษภาคม จะทำปีละหนึ่งครั้งเพื่อนำน้ำมาใช้ในการเกษตร ในส่วนนี้ชาวบ้านก็จะให้ความร่วมมือกันเป็นอย่างดี ทำให้การสร้างนบสำเร็จลุล่วงได้ดี แต่การจัดการน้ำตรงนี้จะอยู่ที่ว่าที่นาของใครอยู่ส่วนบนก็จะได้น้ำก่อน ส่วนคนที่อยู่ด้านล่างก็ได้ใช้น้ำเช่นกันแต่ช้ากว่าส่วนบน เพราะที่ทำการเกษตรส่วนบนจะให้น้ำให้พอก่อนเมื่อพอก็จะปล่อยน้ำให้พื้นที่การเกษตรส่วนล่าง ก็จะทำให้พื้นที่การเกษตรบริเวณหมู่บ้านหมู่ที่ 5 ตำบลนาทรายได้รับน้ำอย่างทั่วถึง ผิดกับเส้นทางน้ำของหมู่ที่ 4 ตำบลท่าจั่วที่มักจะขาดแคลนน้ำในการทำเกษตร เนื่องจากหมู่ที่ 4 จะอยู่ห่างจากลำคลองบ้านตาลประมาณ 3 กิโลเมตร ทำให้ยากต่อการนำน้ำมาใช้ในการทำเกษตร

เส้นทางน้ำที่เกิดจากเทือกเขามหาชัย

1. ห้วยหูแร้ง

ห้วยหูแร้งมีต้นน้ำเริ่มมาจากเทือกเขามหาชัยทางตอนเหนือ ซึ่งอยู่หลังบ้านนายเชียร นาคนาคัดดี แยกออกเป็น 2 สาย สายแรกคือสายหลังบ้านนายเชียร นาคนาคัดดี สายที่สองจะไหลผ่านบ้านนายชิน นาคนาคัดดี ไหลมาทางบ้านนายชาญ นาคนาคัดดี ไหลออกสู่ทุ่งแจ้ง ซึ่งทั้งสองสายก็ไหลมาบรรจบกันที่ทุ่งแจ้ง

ในปัจจุบันนี้ห้วยหูแร่มีน้ำน้อย เนื่องจากป่าไม้ถูกทำลาย และมีการขุดดินบนภูเขาทำให้น้ำเริ่มขาดแคลน น้ำที่มีอยู่ส่วนใหญ่น้ำไหลเข้าสู่บ่อนที่นายทุนขุดไปขาย ซึ่งบ่อนนั้นมีประมาณ 30 ไร่เศษ

2. ห้วยบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์

ที่เรียกว่าห้วยบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ ก็เนื่องจากชาวบ้านหรือนายพรานในสมัยนั้น กล่าวหาว่า ถ้ายังสัตว์ถูกแล้วสัตว์นั้นได้รับบาดเจ็บ หากสัตว์นั้นมากินน้ำในบ่อนนั้นก็หาย เมื่อชาวบ้านพบเห็นบ่อย ๆ จึงเรียกบ่อนั้นว่า “บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์”

ห้วยบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ต้นน้ำเริ่มมาจากเทือกเขามหาชัยตอนกลาง ไหลผ่านมาทางบ้านนายนิพนธ์ ภูมณฑล แล้วไหลไปทางบ้านนายฟอง อินทรพญา ไหลออกสู่ห้วยสามคดไปสู่หนองใหญ่ ซึ่งในปัจจุบันนี้เส้นทางน้ำสายนี้ได้ตื้นเขินหมดแล้ว แต่ก็ยังมีน้ำไหลผ่านแต่ก็ไหลในปริมาณที่น้อย ซึ่งไม่เพียงพอต่อการใช้เพื่อทำการเกษตร

ปัจจุบันนี้ที่บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ ก็ได้มีการนำพระพุทธรูปพ่อท่านคล้ายและหลวงพ่อทวดไปประดิษฐาน เพื่อให้ชาวบ้านได้บูชาและมีการทำบุญทุกปี

3. ห้วยทรายขาว

ห้วยทรายขาวมีต้นน้ำเริ่มมาจากเทือกเขามหาชัยหลังมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ไหลผ่านทางบ้านนางพัน จิตวิรัตน์ ไหลผ่านทางทิศเหนือของมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีฯ มาออกหมู่บ้านชนบท ไหลผ่านบ้านนายนวล นาวรัตน์ ไหลออกไปหนองพลอง ผ่านบ้านนายฟอง นาวาธรรม ไปสิ้นสุดที่ทุ่งสระบัว

ปัจจุบันห้วยทรายขาวมีน้ำไหลผ่านน้อยมาก เนื่องจากป่าไม้ถูกทำลายและได้มีการทำถนนตัดผ่านทับเส้นทางน้ำ ชาวบ้านก็ได้สร้างบ้านเรือนทับถมเส้นทางน้ำเช่นกัน เส้นทางน้ำสายนี้จึงแคบและตื้นเขินมาก

4. ห้วยน้ำซับ

ห้วยน้ำซับมีต้นน้ำเริ่มมาจากเทือกเขามหาชัยทางตอนใต้ หลังบ้านนางสุด สุขชนะ เป็นแอ่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ ได้มีการทำอ่างเก็บกักน้ำไว้ในวิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช ซึ่งในปัจจุบันเป็นมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ใช้ในการอุปโภคบริโภค และชาวบ้านใกล้เคียงวิทยาลัยครูก็ได้ให้น้ำของห้วยน้ำซับในการอุปโภคบริโภคเช่นกัน ซึ่งห้วยน้ำซับนี้ได้ไหลมาทางวิทยาลัยครู ผ่านบ้านนายชม รัตนวงศา แล้วแยกออกเป็น 2 สาย สายแรกไหลไปทางข้างบ้านนายชม ออกหนองพลองมาลงหนองใหญ่ สายที่สอง ไหลมาทางบ้านนางนิต สังข์สุข ไหลออกหนองมนไปสู่ทุ่งสระบัว

ปัจจุบันทางมหาวิทยาลัยราชภัฏได้ขุดสระไว้เพื่อเก็บกักน้ำ ทำให้น้ำที่มีอยู่ซึ่งน้อยอยู่แล้วยิ่งลดน้อยลงไปอีก ทำให้ไม่เพียงพอต่อการใช้ทำการเกษตร

การจัดการน้ำในอดีตของชุมชน

การจัดการน้ำเมื่อในอดีตมีแหล่งน้ำสายหลักด้วยกัน 3 สาย

1. ห้วยหูแร่
2. ห้วยน้ำซับ
3. คลองบ้านตาล

ซึ่งแหล่งน้ำทั้ง 3 สายมีน้ำใช้ตลอดทั้งปี ทำให้ชาวบ้านไม่เดือดร้อนในเรื่องการใช้น้ำเพื่อการเกษตรเนื่องจากแหล่งน้ำ 2 สาย คือ ห้วยหูแร่และห้วยน้ำซับจะมีน้ำไหลผ่านมายังคุ้งระบายน้ำต่างๆ ของหมู่บ้านเพราะในอดีตนั้นป่าไม้อุดมสมบูรณ์และทรัพยากรในท้องถิ่นก็มีหนาแน่น ส่วนชาวบ้านเองไม่เห็นแก่ตัวสามารถพึ่งพาอาศัยกันได้

ในเรื่องของการจัดการน้ำของชาวบ้านเพื่อนำมาใช้ในการเกษตร โดยเฉพาะการทำนาชาวบ้านก็จะช่วยกันทำนบดินที่คลองบ้านตาล โดยมีแกนนำของหมู่บ้านที่ได้รับการคัดเลือกขึ้นมา 2-3 คน และแบ่งหน้าที่กันว่าใครรับผิดชอบส่วนไหนบ้าง หลังจากนั้นแกนนำของหมู่บ้านก็จะตีเกราะเคาะไม้เพื่อที่จะระดมประชุมชาวบ้านที่ทำนาทุกคน โดยส่วนมากจะนัดประชุมกันที่บ้านผู้ใหญ่หรือว่าที่วัดเป็นหลัก เพื่อกำหนดวันนัดหมายวันทำนบว่าจะทำกันวันไหน แต่ส่วนมากคนที่ทำนบในสมัยนั้นจะลงมติกันว่า จะทำในวันอังคารหรือวันเสาร์ เพราะถือว่าเป็นวันที่ฤกษ์ดี และเป็นวันที่แข็งแรงและเชื่อว่าดินไม่ค่อยพัง หากทำกัน 2 วันนี้

อุปกรณ์ที่ใช้ในการทำนบก็จะประกอบไปด้วย

1. ไม้มัด เมื่อได้นำมาแล้ว ก็จะมีการตรวจสอบจำนวนอีกครั้งหนึ่งว่าครบตามจำนวนหรือไม่ ไม้มัดนี้จะใช้ไม้อะไรก็ได้
2. ปุ่เหล่ (ไม้ไผ่สาน) ใช้ห้ามดิน
3. คันหาม
4. ดิน จะเฉลี่ยกันคนละกี่เที่ยวขึ้นอยู่กับหัวหน้านบที่เป็นคนกำหนด
5. ไม้หลัก ให้นำมาคนละ 1 อัน/วัน

ในการทำนบจะใช้กิ่งไม้มัดที่ชาวบ้านนำมาแล้วเอามารวบรวมกันปูเป็นชั้น ๆ สลับกับดินทำอย่างนี้ไปเรื่อยตามความต้องการ ซึ่งความสูงของนบขึ้นอยู่กับระดับน้ำหรือขึ้นอยู่กับความต้องการว่าต้องการใช้น้ำมากหรือน้อย การทำนบในแต่ละครั้งจะใช้เวลาประมาณ 10 – 15 วัน และถ้าหากวันไหนใครคนใดคนหนึ่งไม่สามารถไปได้ ก็จะมีอาหารไปแทนค่าแรงของตนในวันนั้น ซึ่งปัญหาในการทำนบเมื่อในอดีตไม่ค่อยมี

ในการใช้น้ำจะใช้น้ำจากคลองบ้านตาลเป็นคลองหลัก ในครั้งแรกจะใช้น้ำที่บนตาดาน พอลงน้ำเกิดใช้ไม่ค่อยพอก็เลยเปลี่ยนไปใช้น้ำจุดวังม่วงได้ระยะหนึ่ง เมื่อนบที่วังม่วงร้างก็หันมาทำนบที่จุดนาซี โดยมีหัวหน้าบเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบแทน ปัจจุบันก็กลับไปใช้น้ำที่บนตาดานและจุดวังม่วงอีกครั้งหนึ่ง

การจัดการน้ำในปัจจุบัน

การจัดการน้ำในปัจจุบันไม่มีรูปแบบที่เป็นแบบแผนที่จะสามารถนำมาปฏิบัติได้ คือทำไปตามสถานการณ์ อย่างเช่น , เมื่อถึงฤดูทำนาก็จะมีการไปทำนบกั้นน้ำ เมื่อเสร็จฤดูทำนาก็เสร็จไปหนึ่งปี พอปีต่อไปก็ต้องเริ่มมาทำนบกั้นน้ำกันใหม่อีก เป็นปีต่อปีอย่างนี้มาตลอด การบริหารที่จะมีการเก็บกักน้ำหรือมีการทำคูส่งน้ำอย่างถาวรก็มีชาวบ้านคิดจะทำ แต่ไม่มีงบประมาณเพียงพอที่จะทำตรงจุดนี้ได้ อีกอย่างหน่วยงานของราชการก็ไม่เห็นความสำคัญในจุดตรงนี้ ดังนั้นชาวบ้านส่วนใหญ่จึงพลิกผันชีวิตจากชาวนามาทำสวนแทน และพึ่งน้ำจากการขุดเจาะบ่อบาดาลมากขึ้น

สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบต่อชุมชนจากการขาดแคลนน้ำ

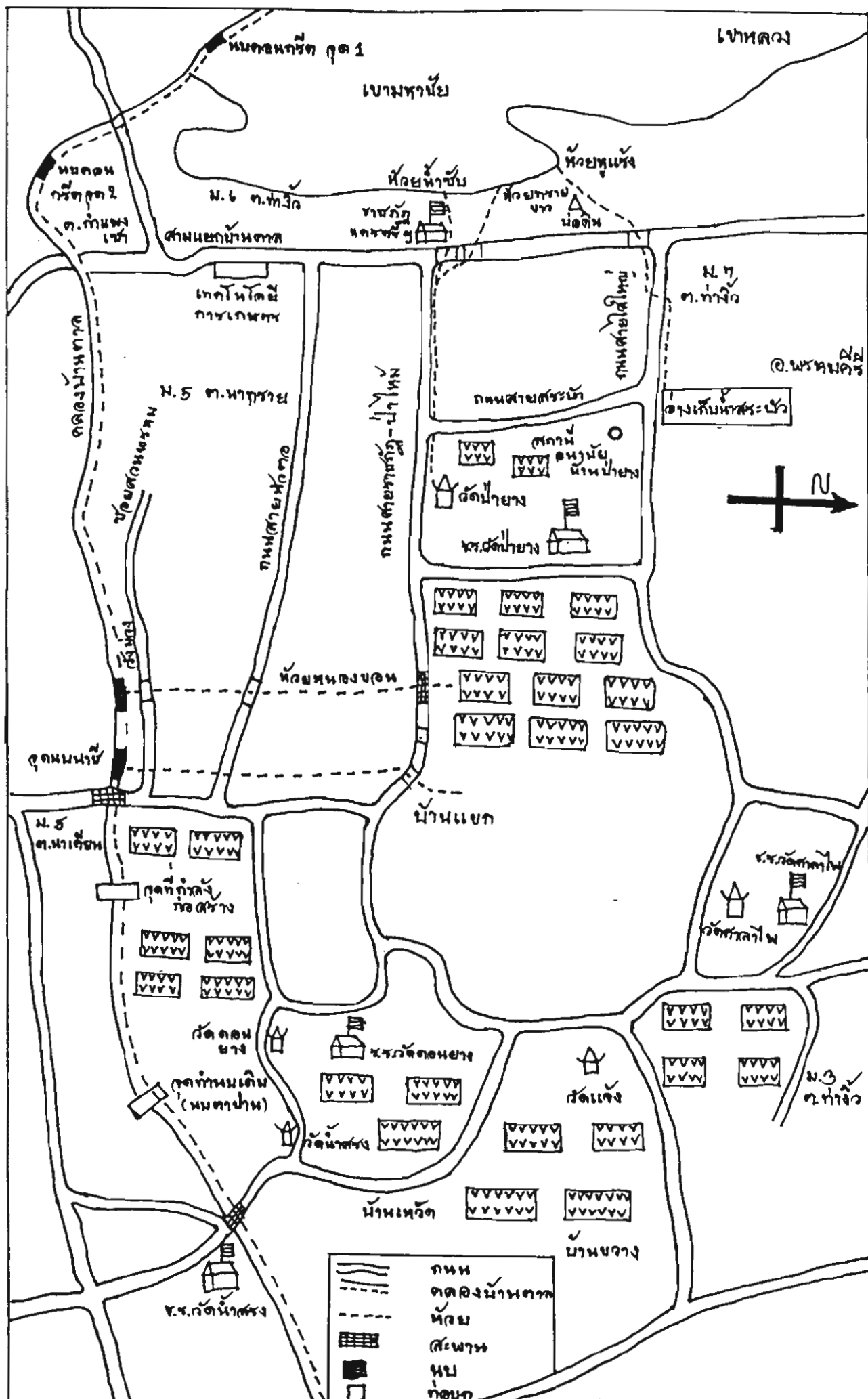
1. ไม่มีแกนนำหลักของหมู่บ้าน เนื่องจากแต่ละคนมีความเห็นแก่ตัว ผู้นำของผู้บ้านแต่ละส่วนที่ผ่านมาก็ไม่มีความสามัคคีกัน ระหว่าง อบต.เองก็มีความขัดแย้งกัน ผู้ใหญ่ก็มีอายุน้อยเกินไป ไม่เข้าใจชีวิตความเป็นอยู่ของพวกชาวนา อีกอย่างหมู่บ้านปายางก็ยังมีผู้มีอิทธิพลครอบงำอยู่ ชาวบ้านจึงไม่ค่อยแสดงออกเท่าที่ควร จึงไม่มีแกนนำมาช่วยพัฒนา โดยเฉพาะเรื่องน้ำ
2. ชาวบ้านไม่ค่อยให้ความร่วมมือ ก็เนื่องจากความเห็นแก่ตัวเหมือนกัน เพราะต่างคนก็คิดว่าเมื่อมีคนอื่นไปทำแล้ว ถึงตัวเองจะไม่ไปทำแต่ถ้าคนอื่นทำ คนอื่นได้ ตัวเองก็จะพลอยได้ไปด้วยโดยไม่ต้องไปทำ
3. มีการแย่งน้ำกัน เพราะไม่มีผู้นำที่จะมาจัดการทำเรื่องการบริหารจัดการน้ำให้จริงจัง
4. ในการก่อสร้างนบดินก็จะมีปัญหาในเรื่องของการหาดินและไม้มาทำนบได้ยากเพราะในปัจจุบันที่ดินและไม้จะมีเจ้าของกันหมด เนื่องจากสมัยก่อนจะมีที่ดินที่เป็นพื้นที่ป่าที่รกร้างว่างเปล่าสามารถหาดินและไม้ได้ง่าย แต่ในปัจจุบันที่ดินและไม้นั้นได้มีเจ้าของหมดแล้ว ที่ดินที่ว่างเปล่าก็กลายเป็นพื้นที่สวนไปแล้ว ทำให้ไม่มีไม้และดินมาใช้ในการทำนบ
5. ต้นทุนในการทำนาสูง เนื่องจากสมัยก่อนการทำนาจะใช้แรงงานวัวหรือควายในการไถนา และชาวบ้านก็จะมีการลงแขกช่วยกัน ทำให้ต้นทุนในการผลิตน้อย แต่ในปัจจุบันนี้ต้องใช้เครื่องจักรคือรถไถ และมีการใช้สารเคมี คือปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลงตลอดจนยาปราบวัชพืช ซึ่งก็ส่งผลกระทบต่อ

ให้ในปัจจุบันนี้ ตามท้องถิ่นก็เริ่มขาดแคลนสัตว์น้ำ นอกจากนี้ก็เปลี่ยนระบบจากการลงแขกมาเป็นค่าจ้างแรงงานแทน

6. รวมคนได้ยาก เพราะแต่ละคนมีความเห็นแก่ตัว ต่างคนต่างอยู่ ผู้นำก็ไม่เข้าใจวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ไม่เคยเรียกชาวบ้านมาประชุมในเรื่องที่เกี่ยวกับการทำมาหากิน จะประชุมก็แต่เรื่องของการเมือง ทำให้ชาวบ้านไม่สนใจผู้นำ
7. เกิดจากการถมดินสร้างบ้าน การตัดถนน ซึ่งตรงส่วนนี้ก็จะมีส่วนทำให้เกิดการปิดทับเส้นทางน้ำ และทำให้เส้นทางน้ำเปลี่ยนแปลงไป
8. ทำนบกว้างจากเดิม เนื่องจากน้ำที่กัดเซาะตลิ่งพังกว้างออกไปเรื่อย ๆ ชาวบ้านเจ้าของที่ดินแถบนั่นก็ไม่ให้ที่ดิน
9. ขาดแรงงาน (คน) ปัจจุบันคนมีความเห็นแก่ตัว หากินไปวัน ๆ ต้องไปทำงานจ้างเพื่อหาเลี้ยงครอบครัว ซึ่งตรงส่วนนี้บางครั้งนายจ้างก็ไม่ให้หยุด จึงไม่มีเวลามาทำงานตรงจุดนี้
10. ผลจากการตัดไม้ทำลายป่า เมื่อก่อนจะมีพื้นที่ป่าที่เขียวชอุ่มโดยเฉพาะเทือกเขามหาชัย และเขาหลักไก่อ่ จะอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติและสัตว์ป่า จึงมีแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ แต่ในปัจจุบันนี้ต้นไม้ได้ถูกทำลาย สัตว์ป่าก็หายไป อีกอย่างก็ได้มีการขุดดินริมเชิงเขาเป็นอ่างน้ำหลาย ๆ แห่ง น้ำจึงไหลไปอยู่ที่อ่างน้ำเหล่านั้นแทนที่จะไหลลงสู่ทุ่งนา
11. คนทำนายน้อย หันไปทำสวนแทน เนื่องจากการทำสวนสามารถขุดเจาะน้ำบาดาลขึ้นมาใช้เองได้โดยไม่ต้องพึ่งพาน้ำจากธรรมชาติ

แนวทางการแก้ปัญหาการจัดการน้ำ

- มีฝายกั้นน้ำถาวรเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ตลอดปี
- มีระบบการจัดการน้ำที่ดี
- ช่วยกันรักษาป่าต้นน้ำ
- ช่วยกันปลูกป่าริมลำคลอง
- ประสานงานกับผู้ใช้น้ำตอนบนเพื่อแบ่งน้ำให้กับผู้ใช้น้ำตอนล่าง
- ให้แกนนำทั้ง 2 หมู่บ้านร่วมมือระดมสมาชิกให้ช่วยกันทำนบดินเพื่อนำน้ำมาใช้เพื่อการเกษตรเป็นการชั่วคราวก่อนที่จะมีการก่อสร้างฝายกั้นน้ำถาวร
- ควรมีการจัดตั้งกลุ่มการใช้น้ำขึ้นมาและร่างกฎกติกาให้กับกลุ่มว่า จะบริหารจัดการน้ำกันอย่างไร เพื่อให้ใช้น้ำอย่างประหยัดและเกิดประโยชน์สูงสุด รวมทั้งไม่ก่อให้เกิดการแก่งแย่งน้ำกันเกิดขึ้น

การศึกษาฐานน้ำที่ตำบลท่าดี อำเภอลานสกา

“ท่าดี” เป็นชื่อตำบลหนึ่งและเป็นหมู่บ้านที่เก่าแก่ในอำเภอลานสกา ประกอบไปด้วย 7 หมู่บ้าน คือ บ้านไผ่ชิง บ้านศาลาสังกะสี บ้านดินดอน บ้านมะม่วงทอง บ้านบนโพธิ์ บ้านเลมา และบ้านสันยง แม้ “ท่าดี” จะเป็นตำบลเล็ก ๆ แต่มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยผลไม้และป่าไม้เชิงภูเขา ชาวบ้านทำมาหากินด้วยความสุขสงบท่ามกลางบรรยากาศอันร่มรื่น ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน โดยมีประวัติการตั้งบ้านเรือนมาไม่น้อยกว่า 300 ปี โดยการพึ่งพาอาศัยทรัพยากรที่หลากหลายของคลองท่าดีมา ยาวนาน

ตำบลท่าดี อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอลานสกาประมาณ 3,000 เมตร มีเนื้อที่ทั้งหมด 47.50 ตารางกิโลเมตร หรือ 29,687 ไร่ และมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

- ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลท่าจั่ว อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช
- ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลเขาแก้ว อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช
- ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ตำบลกำแพงเขา อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช
- ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลกำโลน อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช

ลักษณะภูมิประเทศของตำบลท่าดี เป็นที่ราบเชิงภูเขา อยู่ทางทิศตะวันตกของตัวเมืองนครศรีธรรมราช พื้นดินในท้องที่ตำบลท่าดีนี้เคยมีความสัมพันธ์อันแนบแน่นกับตัวจังหวัดนครศรีธรรมราชมาแล้ว ตั้งแต่เริ่มสร้างบ้านเมืองมาช้านาน ท่าดีเป็นตำบลเล็ก ๆ แต่มีความสำคัญทางด้านพืชพันธุ์ ผัก ผลไม้ อุดมสมบูรณ์ ซึ่งมีจำนวนมากพอที่จะส่งไปเลี้ยงคนเมืองนครได้ส่วนหนึ่งเลยทีเดียว

ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม รองลงมาคืออาชีพรับจ้าง การที่ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม แหล่งน้ำส่วนใหญ่ของชุมชนท่าดีก็มาจากแหล่งน้ำธรรมชาติ ทั้งห้วย หนอง คลอง บึง แม่น้ำ ซึ่งคนในสมัยโบราณนิยมตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้แหล่งน้ำ เพื่อจะได้นำน้ำมาใช้บริโภคและใช้ในการเกษตร โดยมีแหล่งน้ำในชุมชน ดังนี้

- คลองปริก ต้นน้ำเกิดจาก หุบเขาเทวดา เขาทุ่มหม้อ เขาบัวแฉก ระหว่างทางจะมีเขื่อนเก็บน้ำขนาดเล็ก ตั้งอยู่บริเวณหุบเขาเทวดา คอยกักเก็บน้ำเอาไว้ ไหลผ่าน ม.6 ม.3 ม.7 และ ม.2
- คลองท่าดี ต้นน้ำเกิดจากเทือกเขาหลวง ซึ่งจะไหลมาจากเขาหลวงผ่านมาชุมชนคีรีวง ชุมชนท่าดี และเข้าตัวเมืองนครศรีธรรมราช และไหลลงทะเลตรงอำเภอปากพนัง
- คลองหยวด ต้นน้ำมาจากหุบเขาในตำบลกำโลน
- หนองยาว ต้นน้ำมาจากหุบเขาในตำบลกำโลน สามารถกักเก็บน้ำได้ประมาณ 2,000 ลูกบาศก์เมตร ซึ่งอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 4 ตำบลท่าดี

การจัดการน้ำในระบบชลประทาน (เหมือง ฝ่าย) ของชุมชนท่าดี กรมพัฒนาที่ดินได้มาสร้าง เขื่อนเก็บน้ำขนาดเล็ก กักเก็บน้ำไว้เพื่อใช้ทำน้ำประปา ระบบภูเขา ใช้อุปโภคและเก็บน้ำไว้หน้าแล้ง ชื่อเขื่อนเทวดา พื้นที่อยู่ที่หมู่ที่ 6 ตำบลท่าดี

ในส่วนที่ทีมงานวิจัยได้ไปศึกษาดูงานจะเป็นในส่วนของต้นน้ำคลองปรก ซึ่งทางทีมวิจัยพบว่า สภาพป่าสองข้างลำคลองเป็นป่าเศรษฐกิจ และที่ดินบริเวณลำคลองเป็นที่ดินที่มีเจ้าของ ในอดีตต้นน้ำสายนี้จะเป็นลำคลองขนาดใหญ่ มีสัตว์ป่า ของป่า และสัตว์น้ำอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ชาวบ้าน อยู่กันแบบพอมือพอกิน พึ่งพาอาศัยป่าแควนี้ในการดำรงชีพ เนื่องจากในอดีตพื้นที่แควนี้จะเป็นพื้นที่ที่อุดมไปด้วยทรัพยากรป่าไม้ แต่เนื่องจากภัยธรรมชาติในปี 2531 ทำให้เกิดพายุอย่างรุนแรง ส่งผลให้สภาพป่าและลำคลองได้เปลี่ยนแปลงไป จากที่เคยเป็นลำคลองที่มีขนาดใหญ่กว้าง ก็กลายเป็นลำคลองที่มีขนาดเล็กแคบลง ต่อมาก็ได้มีโครงการหลวงได้มาตั้งเครื่องสูบน้ำที่บริเวณคลองท่าดี เพื่อนำน้ำมาใช้ในการบริโภคและอุปโภคในครัวเรือนทั้งชุมชนท่าดี โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ ทั้งสิ้น จึงเกิดปัญหาตามมา คือชาวบ้านจะใช้น้ำกันอย่างฟุ่มเฟือย ท้องส่งน้ำแตกเสียหายก็ไม่มีใครสนใจ ไม่มีการรับผิดชอบ ทำให้น้ำมีไม่เพียงพอกับความต้องการ

ในปัจจุบันนี้ชุมชนท่าดีได้มีชมรมนักวิจัยป่าต้นน้ำขึ้นมา และจากปัญหาข้างต้นที่กล่าวมา ทีมงานวิจัยป่าต้นน้ำก็ได้ปรึกษาหารือกันว่าจะมีการจัดเก็บค่าภาชีน้ำ เพื่อให้ชาวบ้านได้ใช้น้ำกันอย่างประหยัด และนำเงินที่ได้จากการเก็บภาชีน้ำมาช่วยในการซ่อมบำรุงท่อส่งน้ำได้ แต่ชาวบ้านไม่ยอม เพราะถือว่าน้ำเป็นน้ำของสาธารณะหรือของโครงการหลวง ซึ่งใคร ๆ ก็สามารถใช้น้ำจากตอรั้นนี้ได้โดยไม่จำเป็นต้องจ่ายค่าภาชีน้ำ

นอกจากนี้ชมรมนักวิจัยป่าต้นน้ำก็ได้พาเด็ก ๆ ในพื้นที่ขึ้นศึกษาสำรวจป่าต้นน้ำเพื่ออนุรักษ์ป่าไม้และสัตว์น้ำ โดยมีผู้นำอธิบายให้เด็ก ๆ ได้เข้าใจถึงธรรมชาติ เพราะถ้าหากเราไม่ช่วยกันอนุรักษ์ สัตว์น้ำ สัตว์ป่าและป่าไม้ก็จะหมดไปจากหมู่บ้านของเรา ที่ต้นน้ำถ้าหากว่ามีใครมาจับปลาในบริเวณนี้ก็จะต้องเสียค่าปรับตัวละ 500 บาท เด็ก ๆ เหล่านี้ก็ได้นำเรื่องราวและเหตุการณ์ที่ตัวเองได้ไปพบไปเห็นมาเล่าให้กับผู้ปกครองฟัง ส่งผลให้ผู้ปกครองในหมู่บ้านเข้าใจและหันมาช่วยกันอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ และทางชมรมนักวิจัยป่าต้นน้ำก็ได้ประสานกับชาวบ้านที่มีที่ดินที่อยู่ติดกับลำคลองเพื่อขอพื้นที่ข้างละ 3 เมตรในการปลูกป่าในบริเวณสองข้างลำคลอง โดยไม่ต้องแผ้วถาง จากนั้นปลูกต้นไม้ลงตามแนวตลอดจนสร้างฝายธรรมชาติเพื่อทำวังน้ำ สร้างจิตสำนึกและกฎชุมชนด้านการอนุรักษ์

ทางด้านการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรของชุมชนท่าดีนี้ ยังไม่มีระบบสูบน้ำตามลำคลองเพื่อทำการเกษตร ส่วนมากแล้วใครมีพื้นที่ที่ติดกับลำคลองก็จะสามารถใช้เครื่องยนต์สูบน้ำขึ้นมาใช้เองได้ การใช้ประโยชน์จากน้ำยังไม่เป็นระบบเท่าที่ควร

บทที่ 4 สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาข้อมูลที่ได้จากการประชุมชาวบ้านและผู้ที่เกี่ยวข้อง จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ จากการศึกษาดูงานและการหาข้อมูลจากหน่วยงานราชการ ตลอดจนการสำรวจเส้นทางน้ำ เราพบว่า การจัดการน้ำเพื่อการเกษตรในชุมชนของชุมชนบ้านปายาง และชุมชนบ้านยางเตี้ย จะไม่มีระบบการบริหารจัดการน้ำที่เป็นระเบียบแบบแผน แต่จะบริหารกันในรูปแบบของชาวบ้านในอดีตคือพอถึงช่วงฤดูการทำนาผู้นำของหมู่บ้านก็จะตีเกราะเคาะไม้เพื่อให้สัญญาณ และในการตีเกราะเคาะไม้นี้ก็มักมี 2 วิธีคือ วิธีแรกเป็นการตีแบบรัว แสดงว่าเกิดเหตุร้ายหรือเหตุฉุกเฉิน เช่น มีคนเสียชีวิต ไฟไหม้ หรือมีขโมย ส่วนวิธีที่สองเป็นการตีแบบมีจังหวะ ก็จะเป็นการประชุมนัดหมายหรือประกาศข่าวภายในหมู่บ้าน เมื่อชาวบ้านได้ยินเสียงก็จะมารวมตัวกันที่บ้านของผู้นำหรือที่วัดก็แล้วแต่ แต่ส่วนใหญ่ก็จะมารวมตัวกันที่วัดมากกว่าที่จะมารวมตัวกันที่บ้านของผู้นำ เพราะว่าสมัยนั้นไม่ว่าจะเกิดอะไรขึ้นภายในหมู่บ้าน วัดก็จะเป็นที่พึ่งของชาวบ้านและเมื่อชาวบ้านมารวมตัวกันแล้วผู้นำก็จะบอกกล่าวให้ชาวบ้านได้ในเรื่องต่าง ๆ ภายในหมู่บ้าน เช่น หากถึงฤดูกาลทำนาก็จะให้ชาวบ้านทุกคนรับทราบถึงการบริหารจัดการน้ำ หรือการทำงานในสมัยนั้นเพื่อกักเก็บน้ำมาใช้ในการทำนา และแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบ จัดตั้งฝ่ายตรวจสอบขึ้นมา และเวลาผ่านไปไม่ถึง 2 อาทิตย์นบดินที่ชาวบ้านช่วยกันสร้างก็จะเสร็จ โดยไม่มีค่าตอบแทนใด ๆ ทั้งสิ้น เมื่อสร้างเสร็จแล้วชาวบ้านก็จะทำพิธีทางศาสนาตามความเชื่อของคนในสมัยก่อน โดยการนิมนต์พระสงฆ์มาสวดปิดนบเพื่อป้องกันการพังทลายของนบ

ในเรื่องของการจัดสรรน้ำ หมู่บ้านยางเตี้ยจะได้น้ำมากกว่า จึงไม่ค่อยจะมีปัญหาในการขาดแคลนน้ำ เนื่องจากหมู่บ้านนี้จะอยู่ใกล้กับเส้นทางน้ำที่ไหลผ่าน และมีผู้นำหมู่บ้านที่คือสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลนาทรายเข้ามาจัดการให้ความช่วยเหลือ และมีเงินช่วยเหลือจากองค์การบริหารส่วนตำบลนาทรายให้กับผู้ที่มาทำนบซึ่งเป็นชาวบ้านในหมู่บ้านนี้ ชาวบ้านในหมู่บ้านยางเตี้ยส่วนใหญ่ก็จะมีอาชีพทำนา จึงทำให้ทุกคนมีความร่วมมือกันเป็นอย่างดีในการจัดหาน้ำ คือการช่วยกันทำนบกั้นน้ำ ซึ่งตรงนี้หากใครไม่มีเวลามาทำนบกั้นน้ำ ก็จะให้เงินช่วยเหลือ หรือไม่ก็สรรหาอุปกรณ์มาให้ หรืออาจจะเลี้ยงเป็นอาหารก็แล้วแต่จะตกลงกัน เพื่อให้มีน้ำใช้ในนา ซึ่งตรงนี้การจัดการน้ำ ชาวบ้านก็จะเปิดน้ำให้ไหลไปเรื่อย ๆ จนสุดบริเวณที่นาที่อยู่ด้านล่างสุด โดยที่ชาวบ้านที่มีที่นาอยู่บ้านบนจะไม่มีการปิดเส้นทางน้ำ

อนึ่ง ในอดีตจะมีเส้นทางน้ำหลายสายที่ไหลผ่านเข้ามาสู่ชุมชนบ้านปายาง ซึ่งมีน้ำไหลอยู่ตลอดทั้งปี แต่ในปัจจุบันนี้ต้นน้ำเหล่านี้คือ ป่าต้นน้ำได้ถูกทำลายไปมาก ตลอดจนได้มีการขุดดินขายทำให้เกิดเป็นบ่อน้ำขนาดใหญ่เก็บกักน้ำไว้บริเวณเชิงเขาไว้เป็นจำนวนมาก ทำให้น้ำไหลลงสู่ด้านล่าง

น้อยลง ประกอบกับเส้นทางน้ำได้ตื้นเขินหมดแล้ว และในชุมชนที่อยู่ตอนบนของหมู่บ้านปายางก็ได้มีการกั้นกักเก็บน้ำไว้เพื่อใช้ในการเกษตรมากขึ้น ทำให้น้ำไหลลงสู่ชุมชนบ้านปายางน้อยลงตามลำดับ

ส่วนหมู่บ้านปายางนั้นจะขาดแคลนน้ำมากในฤดูแล้งทำนา ซึ่งจะไม่มีแก่งน้ำหมู่บ้าน หรือหน่วยงานของราชการเข้ามาช่วยเหลือ จะมีก็แต่พระสุวรรณที่เป็นแก่งน้ำอยู่ในปัจจุบันที่ได้ระดมชาวบ้านไปขุดลอกคูส่งน้ำ เพื่อที่จะนำน้ำมาใช้ในการทำนาในฤดูทำนาของชาวบ้าน แต่เนื่องจากชาวบ้านในปัจจุบันนี้มีความเห็นแก่ตัว และส่วนใหญ่ก็จะมีอาชีพทำสวน ประกอบกับระยะทางที่จะนำน้ำเข้าสู่พื้นที่การเกษตรนั้นมีระยะไกลประมาณ 3 กิโลเมตร และลำน้ำที่น้ำไหลผ่านก็ตื้นเขินไม่มีการขุดลอก ถ้าใช้แรงงานคนก็ต้องใช้ระยะเวลาในการขุดลอกนาน ทำให้ชาวบ้านไม่สนใจที่จะไปขุดลอกลำน้ำ ซึ่งตรงจุดนี้ชาวบ้านก็จะมีการขุดเจาะน้ำบาดาลเพื่อนำมาใช้ในการทำสวนเกือบทุกพื้นที่ อีกทั้งผู้นำหมู่บ้านก็ไม่สนใจที่จะเข้ามาแก้ปัญหาเรื่องน้ำให้กับชาวบ้าน เพราะผู้นำมีความคิดว่า ตนเองไม่ได้ทำนาจะไปทำให้เหนื่อยทำไม และอีกอย่างก็ไม่มีเงินค่าตอบแทนให้ ชาวบ้านจึงไม่ค่อยสนใจ จะมีก็แต่คนที่เดือดร้อนจริง ๆ แค่นี้ก็คนที่ไปทำ ทำให้มีปัญหาในการจัดสรรน้ำ เนื่องจากมีคนมาช่วยกันทำคูส่งน้ำน้อย ทำให้ได้น้ำมาไม่เพียงพอในการทำนา ซึ่งส่งผลกระทบต่อในปัจจุบันนี้ชาวบ้านไม่สนใจที่จะทำนา หันไปขุดร่องทำสวนกันมากขึ้น และออกไปหางานทำนอกบ้าน ที่สำคัญไปกว่านั้น ชาวบ้านในพื้นที่บ้านปายาง ส่วนใหญ่จะส่งให้ลูกหลานได้เล่าเรียน แต่พอจบออกมา ก็จะออกไปหางานทำในเมือง หรือไม่ก็ต่างจังหวัด เพราะผู้ปกครองเชื่อว่าหากลูกหลานเรียนจบแล้วมาอยู่ที่บ้าน ไม่รู้จะทำอะไร หากออกไปทำงานนอกบ้านจะมีค่าตอบแทนและเป็นที่ยึดหน้าซุตาของพ่อแม่ ทำให้เป็นปัญหาต่อชุมชน เพราะในหมู่บ้านมีแต่เด็กและคนชรา ไม่มีเยาวชนที่จะคอยช่วยบริหารจัดการหมู่บ้านของตนให้ดีขึ้น

บทที่ 5 แนวทางการจัดการน้ำอย่างมีส่วนร่วมให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนอย่างยั่งยืน และข้อคิดเห็น

ส่วนราชการหรือหน่วยงานของรัฐ

แนวทางในการแก้ไขปัญหามลพิษทางน้ำเพื่อใช้ในการเกษตร ส่วนราชการต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสำนักงานชลประทาน หรือองค์การบริหารส่วนตำบลก็ต้องมีส่วนร่วมในส่วนของการให้งบประมาณสนับสนุนการก่อสร้าง โดยเฉพาะการก่อสร้างฝายที่กักเก็บน้ำถาวรซึ่งต้องใช้งบประมาณที่สูงพอสมควร ซึ่งตรงจุดนี้ก็จะสามารถช่วยแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำของชุมชนบ้านยางเตี้ยได้เป็นอย่างดี ในส่วนชุมชนบ้านปายางก็ต้องมีการก่อสร้างคูส่งน้ำถาวรเพื่อผันน้ำเข้าสู่ชุมชนบ้านปายาง ซึ่งเป็นการแก้ไขปัญหามลพิษทางน้ำได้อย่างถาวร

ชาวบ้านชุมชนบ้านยางเตี้ย

ชุมชนบ้านยางเตี้ยเป็นชุมชนที่มีพื้นที่ติดกับลำคลองบ้านตาลซึ่งมีน้ำไหลผ่านตลอดทั้งปี ทำให้ได้เปรียบในเรื่องของการผันน้ำเข้าในนาหรือสวนดีกว่าชุมชนบ้านปายาง ดังนั้นชาวบ้านในชุมชนบ้านยางเตี้ยก็ควรที่จะแบ่งสรรน้ำให้กับชุมชนบ้านปายาง โดยการปล่อยน้ำเข้าสู่ห้วยหนองซอน เพราะห้วยหนองซอนเป็นห้วยเดียวที่สามารถผันน้ำจากคลองบ้านตาลที่จุดวังม่วงเข้าสู่หมู่บ้านปายางได้ และชาวบ้านที่มีที่ดินติดกับคูส่งน้ำเส้นทางห้วยหนองซอนก็ควรให้ความร่วมมือในเรื่องของการเสียสละพื้นที่ในการขุดลอกหรือก่อสร้างคูส่งน้ำ

ชาวบ้านชุมชนบ้านปายาง

ชุมชนบ้านปายางเป็นชุมชนที่มีพื้นที่อยู่ห่างจากลำคลองบ้านตาลประมาณ 3 กิโลเมตร ดังนั้นชาวบ้านจึงควรมีความสามัคคีและร่วมมือกันในการจัดการน้ำ โดยเฉพาะในช่วงที่ยังไม่มีคูส่งน้ำอย่างถาวร ชาวบ้านก็ควรร่วมมือกันในการขุดลอกคูส่งน้ำเพื่อผันน้ำมาใช้ได้ ไม่ใช่เห็นแก่ตัว โดยคิดว่าเมื่อคนอื่นทำแล้วตนก็ไม่ต้องทำก็มีน้ำใช้เหมือนกัน ซึ่งจากความเห็นแก่ตัวตรงนี้ทำให้หมู่บ้านปายางขาดแคลนน้ำในการใช้ทำการเกษตรโดยเฉพาะการทำนา

การจัดการน้ำอย่างมีส่วนร่วมของทั้งสองชุมชน

ในช่วงที่ยังไม่มีการก่อสร้างฝายกั้นน้ำอย่างถาวร ชาวบ้านทั้งสองหมู่บ้านก็ควรช่วยกันในการทำนบกั้นน้ำ ไม่ใช่ให้ชาวบ้านชุมชนใดชุมชนหนึ่งทำอยู่เพียงชุมชนเดียว และในการผันน้ำเข้าพื้นที่การเกษตรก็เช่นกัน ไม่ควรปิดกั้นเส้นทางน้ำเพื่อไว้ใช้ส่วนตัว ต้องแบ่งให้คนที่อยู่ด้านล่างใช้ด้วย ซึ่งตรงจุดนี้จะต้องมีแกนนำทั้งสองหมู่บ้านเข้าร่วมประชุมหารือในการจัดการน้ำ ว่าควรจะมีการ

จัดสรรน้ำกันอย่างไร เช่น จะแบ่งเปิดน้ำปล่อยไปด้านล่าง 2 วัน แล้วปิดให้ด้านบน 2 วัน แล้วแต่จะตกลงกัน

ข้อเสนอแนะต่อพี่เลี้ยง

1. พี่เลี้ยงควรมีเวลาและติดตามงานอย่างต่อเนื่อง ไม่ให้ปล่อยให้ทีมงานวิจัยทำงานโดยลำพัง
2. เพิ่มการมีส่วนร่วมระหว่างพี่เลี้ยงและทีมวิจัยให้มากขึ้น
3. พี่เลี้ยงควรแนะนำการจัดกิจกรรมต่าง ๆ บ้าง เช่น การศึกษาดูงาน ก็ควรให้คำแนะนำว่า เรื่องนี้ทางทีมงานวิจัยควรศึกษาดูงานที่ใด

ข้อเสนอแนะต่อ สกว.ภาค

1. เมื่อมีการเปลี่ยนแปลง Node ก็ควรระบุพี่เลี้ยงให้ชัดเจนว่าใครเป็นพี่เลี้ยงต่อจากพี่เลี้ยงเดิม เพราะเมื่อทีมวิจัยเกิดปัญหาก็สามารถปรึกษาได้
2. ควรมีเงินสนับสนุนค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นก่อนการอนุมัติโครงการ เช่น ค่าอาหารหรือค่าเอกสารในการประชุมระดมความคิดเห็นในเรื่องของการริเริ่มก่อตั้งโครงการ

ผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการทำงานวิจัย

ผลที่เกิดจากการทำการวิจัยทำให้ทีมงานได้มองเห็นปัญหาของการขาดแคลนทรัพยากรน้ำว่าเกิดขึ้นเนื่องจากอะไร และสามารถแก้ไขปัญหได้อย่างไร แต่การแก้ไขปัญหในระดับถาวรนั้นจะต้องมีเงินงบประมาณเข้ามาเกี่ยวข้องเป็นจำนวนมาก

ในช่วงที่ยังไม่มีการก่อสร้างเป็นการถาวรชาวบ้านของหมู่บ้านยางเตี้ยจะมีความสามัคคีร่วมมือกันกันเป็นอย่างดีในการก่อสร้างนบกันน้ำแบบชั่วคราว เพื่อให้ได้น้ำมาใช้ในการเกษตรแต่ชาวบ้านหมู่บ้านปายายังขาดความมีส่วนร่วมตรงจุดนี้อยู่ ไม่ชวนช่วยรื้อแต่การช่วยเหลือจากหน่วยงานของราชการเท่านั้น คือคิดว่าถ้าไม่มีน้ำก็ไม่ต้องทำ ไปหางานทำนอกหมู่บ้านก็ได้ ซึ่งความคิดนี้ทางทีมวิจัยไม่สามารถที่จะโน้มน้าวให้ชาวบ้านชุมชนบ้านปายางเปลี่ยนความคิดได้ ทำให้ในปัจจุบันพื้นที่ทุ่งนาของบ้านปายางไม่สามารถทำนาได้ 100%

นอกจากนี้ส่วนประกอบที่สำคัญที่จะให้น้ำใช้ตลอดก็คือ ทรัพยากรป่าไม้ เนื่องจากในปัจจุบันนี้ต้นน้ำต่าง ๆ มีปัญหาเรื่องน้ำที่ลดน้อยลงซึ่งเกิดจากทรัพยากรป่าไม้บริเวณต้นน้ำได้ถูกทำลายลงเป็นจำนวนมาก ดังนั้นชาวบ้านที่อยู่บริเวณต้นน้ำต้องช่วยกันรักษาทรัพยากรป่าไม้ไม่ให้ถูกทำลายด้วย

สรุปข้อดีจากกระบวนการวิจัย คือ

- เกิดทีมงาน
- เกิดความรู้ความเข้าใจ และมองเห็นปัญหามากขึ้น

ข้อจำกัดในกระบวนการทำวิจัย คือ

- ทีมงานขาดความพร้อมในการรวมตัวกันทำงาน ซึ่งเกิดจากปัญหาที่นักวิจัยแต่ละคนมีเวลาว่างไม่ตรงกัน
- ชาวบ้านหมู่บ้านปายายังให้ความสำคัญต่อส่วนรวมน้อยจะให้ความสำคัญในเรื่องของปัจเจกอยู่มาก
- การให้ข้อมูลของชาวบ้านบางส่วนยังไม่ค่อยสมบูรณ์ เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นคนรุ่นกลาง ก็จะไม่ค่อยรู้เรื่องของการจัดการน้ำในอดีตเท่าที่ควร

ภาคผนวก

สรุปข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์คนเฒ่าคนแก่

ผู้นำของหมู่บ้าน

ผู้นำของหมู่บ้านปายางเริ่มจาก

1. พ่อขุนจิมพลี
2. กำนันรอด
3. กำนันฟุ้ง
4. กำนันพ่วง

ผู้นำของหมู่บ้านยางเตี้ย

1. พ่อขุนสถิตย์
2. กำนันกลับ
3. กำนันฝาย
4. กำนันวาด

โดยผู้นำในสมัยก่อนจะมาจาก

1. ราชการเป็นผู้แต่งตั้ง
2. ผู้อาวุโสในหมู่บ้านที่ได้รับมอบหมาย
3. การเลือกตั้ง

ซึ่งในสมัยพ่อขุนจิมพลีนั้น ท่านเป็นผู้นำของหมู่บ้านที่ได้รับการแต่งตั้งจากนายอำเภอ พ่อขุนจิมพลีมีหน้าที่ในการปกครองประชาชนทั้งตำบล การที่จะได้ผู้นำซึ่งก็คือพ่อขุนจิมพลีในสมัยนั้น ถ้าเทียบกับตำแหน่งในปัจจุบันก็คือกำนันนั่นเอง แต่จะแตกต่างตรงที่สมัยนั้นจะมีการแต่งตั้งยศให้ โดยเริ่มตั้งแต่ยศพันไปพลและสิ้นสุดที่ยศขุน และการเลือกผู้นำของหมู่บ้านในสมัยนั้นก็จะให้ชาวบ้านเสนอชื่อขึ้นมา พ่อขุนก็จะนัดว่าจะมีการลงมติกันในวันใด เมื่อนัดวันเรียบร้อยแล้ว พ่อขุนก็จะแจ้งให้ชาวบ้านได้ไปเลือกกัน โดยในสมัยนั้นการทำกิจกรรมทุกอย่างก็จะทำกันที่วัด การเลือกผู้ใหญ่บ้านก็เช่นกันก็จะไปเลือกกันที่วัด และในการคัดเลือกผู้ใหญ่บ้านก็จะทำกันโดยสมมติว่ามีชาวบ้านเสนอชื่อมา 2 คน (การเสนอชื่อก็จะเสนอกันในวันเลือกตั้งโดยไม่มีการหาเสียงใด ๆ ทั้งสิ้น) คือนายแดงกับนายดำ ถ้าใครรักนายแดงก็ให้ไปนั่งกับนายแดง ใครรักนายดำก็ไปนั่งกับนายดำ หากมีคะแนนเสียงเท่ากันก็จะมีวิธีการคือจะถามนายแดงว่ารักใคร ถ้านายแดงบอกว่ารักตัวเองแล้วนายดำก็จะตอบว่ารักนายแดง นั่นก็แสดงว่านายแดงจะได้เป็นผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำในสมัยนั้นก็มีความเหมือนๆกับชาวบ้าน ไม่ทำตัวเหนือกว่าชาวบ้าน

ประวัติการจัดการน้ำในอดีต

เมื่อสมัยประมาณ 30 ปีที่ผ่านมา การจัดการน้ำจะมีวิธีการทำนบเหมือนกับในปัจจุบัน แต่การทำนบในสมัยนั้นจะทำเพียงไม่กี่วันก็เสร็จ เพราะมีผู้นำเป็นตัวหลักในการช่วยรวบรวมคนมาทำนบ ในสมัยนั้นชาวบ้านจะมีความเชื่อมั่นและศรัทธาในตัวของผู้นำมาก ผู้นำจะพูดอะไรก็เชื่อหมด เพราะผู้นำในสมัยนั้นจะทำงานโดยยึดหลักของส่วนรวมเป็นใหญ่ ไม่มีผลประโยชน์ ไม่เห็นแก่ตัว ชาวบ้านช่วยกันเต็มเม็ดเต็มหน่วย การทำงานทุกอย่างก็ไม่มียาบประมาณมาเกี่ยวข้อง และชาวบ้านก็ให้ความร่วมมือกับผู้นำเป็นอย่างดี โดยในการทำนบแต่ละครั้งจะมีการประชุมกันก่อนว่าแต่ละคนจะทำหน้าที่อะไร รับผิดชอบเกี่ยวกับอะไร เช่น เรื่องไม้ซุง เรื่องดิน และอุปกรณ์อื่น ๆ และผู้นำก็จะช่วยในการควบคุมดูแลการทำงาน ตลอดจนการตรวจเครื่องมืออุปกรณ์ต่าง ๆ ที่แต่ละคนนำมา ว่าแต่ละคนนำมาครบหรือไม่อย่างไร หากใครนำมาไม่ครบก็ต้องไปหามาให้ครบตามจำนวนที่ได้ตกลงกันไว้ ซึ่งการทำนบในสมัยนั้นจะทำกันไม่เกิน 10 วัน และใช้จำนวนคนเป็นจำนวนมาก เพราะมีอุปกรณ์และเครื่องมือที่พร้อม ที่สำคัญคือ ไม้ซุงและดินก็หาง่ายตามท้องถิ่นโดยไม่ต้องซื้อ

ประเพณีและความเชื่อทางศาสนา

ชาวบ้านในสมัยก่อนจะเป็นคนที่กตัญญูรู้คุณ ฐิโทษของแม่โพธิ์สพ แม่ธรณี แม่คงคา หลักศาสนาทำให้คนในสมัยนั้นเกิดความเชื่อทางศาสนา ศาสนาเป็นที่พึ่งพายึดเหนี่ยวจิตใจ โดยได้มีการทำพิธีกรรมทางศาสนาอย่างเช่น การไหว้ครูเพื่อระลึกถึงครูบาอาจารย์ เจ้าที่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เครื่องเซ่นไหว้ และหากบุคคลใดที่เป็นที่เคารพนับถือก็จะเรียกว่าแม่ เพราะแม่เป็นบุพการีของเขา ซึ่งเรียกว่าเป็นรากฐานของความเชื่อของคนในสมัยนั้น ทำให้เขาเชื่อผู้นำที่เขาเคารพนับถือ วิธีการระดมคนในการทำนบในสมัยนั้นที่นายพล ปรีชาชาญเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ ว่าสมัยนั้นจะอาศัยผู้นำมาพูดคุย และนัดหมาย ซึ่งส่วนใหญ่ก็จะเป็นวันพระหรือในงานต่าง ๆ ของหมู่บ้าน และเมื่อถึงวันนัดหมายที่จะทำนบ ผู้นำก็จะตีเกราะเคาะไม้ เมื่อชาวบ้านได้ยินก็จะมารวมตัวกัน ณ จุดนัดหมาย และจะแบ่งชาวบ้านออกเป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มแรกก็จะทำหน้าที่ในการทำอาหาร และพวกที่สองก็จะทำหน้าที่ตามงานที่ได้รับมอบหมาย การทำก็จะทำกันจริง ๆ จัง ๆ โดยไม่มีตัวเงินเป็นค่าตอบแทนเข้าไปเกี่ยวข้อง คือทุกคนทำงานด้วยใจและผลประโยชน์ร่วมกัน ทำด้วยความสามัคคี คิดว่าถ้าไม่ทำนาก็จะไม่กินจึงทำให้เกิดความศรัทธาต่ออาชีพ และคนในสมัยนั้นก็มีเวลามาก ไม่ได้ออกไปทำงานนอกบ้าน ไม่เหมือนกับในปัจจุบันที่ต้องออกไปทำงานนอกบ้านกันหมดเพราะถือว่าหากอยู่บ้านก็จะไม่มีเงินไม่มีค่าตอบแทน

ปัจจุบัน

1. ไม่มีแกนนำหลัก เนื่องจากแต่ละคนมีความเห็นแก่ตัว ผู้นำของหมู่บ้านแต่ละส่วนที่ผ่านมาก็ไม่มีความสามัคคีกัน มีความขัดแย้งกัน ผู้นำของหมู่บ้านก็มีอายุน้อยเกินไปไม่เป็นนักพัฒนาที่ได้เป็นผู้นำก็เนื่องมาจากที่มีพรรคมีพวกมาก อีกอย่างหมู่บ้านก็ยังมีผู้มีอิทธิพลครอบงำอยู่ ชาวบ้านก็ไม่ค่อยได้แสดงออกเท่าที่ควร จึงไม่มีแกนนำมาช่วยพัฒนา โดยเฉพาะเรื่องน้ำ
2. ชาวบ้านไม่ค่อยให้ความร่วมมือ ก็เนื่องจากความเห็นแก่ตัวเหมือนกัน เพราะคิดว่ามีคนอื่นไปทำแล้ว ถึงตัวเองไม่ทำถ้าคนอื่นได้ตัวเองก็พลอยได้ไปด้วย
3. มีการแก่งแย่งน้ำกัน เนื่องจากไม่มีผู้นำที่จะมาจัดการทำเรื่องการบริหารจัดการน้ำอย่างจริงจัง
4. มีต้นทุนในการทำนาสูง ในสมัยก่อนการทำนาจะใช้วัวควายในการไถนา ไม่ต้องใช้ปุ๋ยเคมีหรือยาฆ่าแมลงอีกอย่างชาวบ้านก็มีการลงแขกช่วยกัน ทำให้ต้นทุนในการผลิตน้อย แต่ในปัจจุบันต้องใช้เครื่องจักรคือรถไถ และมีการใช้สารเคมีคือปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลง ตลอดจนยาปราบศัตรูพืช นอกจากนี้ก็เปลี่ยนระบบจากการลงแขกมาเป็นค่าจ้างแรงงานแทน
5. มีการรวมคนได้ยาก ก็เนื่องจากแต่ละคนมีความเห็นแก่ตัว ต่างคนต่างอยู่ ผู้นำก็ไม่ใช่ นักพัฒนา คือไม่เข้าใจวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ไม่เคยเรียกชาวบ้านมาประชุมเกี่ยวกับเรื่องการทำมาหากิน ประชุมก็แต่เรื่องของการเมือง ทำให้ชาวบ้านไม่สนใจผู้นำ
6. การตัดไม้ทำลายป่า เมื่อก่อนพื้นที่ก็จะเต็มไปด้วยป่าไม้ที่เขียวชะอุ่ม โดยเฉพาะเทือกเขามหาชัย ซึ่งจะอุดมไปด้วยป่าไม้และสัตว์ป่า จึงส่งผลให้มีแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ แต่ในปัจจุบันนี้ต้นไม้ได้ถูกทำลาย สัตว์ป่าก็หายาก และได้มีการขุดดินบริเวณเชิงเขาทำให้ที่ดินแถบนั้นกลายเป็นแอ่งน้ำขนาดใหญ่ ส่งผลให้น้ำที่ไหลลงมาจากเทือกเขามามากก็เก็บอยู่ในบริเวณนั้นเป็นจำนวนมาก ไม่สามารถไหลผ่านลงมาสู่ด้านล่างได้
7. คนทำนามีน้อย ซึ่งคนส่วนใหญ่ก็จะหันไปทำสวนมากขึ้น ก็เนื่องจากการทำสวนสามารถเจาะน้ำบาดาลขึ้นมาใช้ได้เองโดยไม่ต้องพึ่งแหล่งน้ำจากธรรมชาติ

อาชีพ

คนสมัยก่อนอาชีพหลักคือทำนา เพราะข้าวเป็นปัจจัยหลักของคนในสมัยนั้น รองลงมาก็จะทำสวน เมื่อชาวบ้านมีเวลาว่างจากการทำนา ทำสวน ก็จะทำเครื่องจักรสานต่าง ๆ เช่น การทำเสื่อไว้สำหรับตากข้าวเปลือก ทำกระสอบใบเตยไว้สำหรับใส่ข้าว ทำส้อม ทำไซ ไว้สำหรับจับปลา และทำซอญ ไว้สำหรับดักจับกุ้ง การหุงหาอาหารก็จะใช้เชื้อเพลิงที่เป็นไม้ฟืนหรือถ่าน ซึ่งชาวบ้านหาได้ง่ายในบริเวณบ้านของตัวเอง ในการให้แสงสว่างในเวลากลางคืนก็จะใช้น้ำมันยาง (ซึ่งมาจากน้ำมันของต้นยาง) ซึ่งในช่วง 30 ปีที่ผ่านมา ชาวบ้านส่วนใหญ่จะหาปลา หากุ้ง หาหอย เพื่อใช้สำหรับ

บริเวณภายในครัวเรือน และเป็นอาชีพเสริม เนื่องจากสมัยนั้นมีแหล่งน้ำ คือ ห้วย หนอง คลอง บึง และป่าพรุที่อุดมสมบูรณ์ ทำให้มีสัตว์น้ำเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านบางคนจึงสามารถยึดอาชีพการจับสัตว์น้ำเป็นอาชีพได้

ส่วนการทำนาในสมัยก่อนก็จะใช้วัวหรือควายเป็นแรงงาน คือใช้วัวหรือใช้ควายในการไถนา ทำให้มีวัวและควายเป็นจำนวนมาก ซึ่งแตกต่างกับสมัยนี้ที่ใช้เครื่องจักรแทนวัวและควาย หลังจากที่เกี่ยวข้าวเสร็จแล้วชาวบ้านก็จะปล่อยวัวปล่อยควายที่มีอยู่จำนวนมากนั้นไว้ในทุ่งนา ทำให้ไม่มีวัชพืชในทุ่งนา และช่วยให้สะดวกในการไถพรวน อีกอย่างในสมัยนั้นยังไม่มีปุ๋ยเคมีก็จะใช้ขี้วัวขี้ควายนี้นำไปทำให้ลดค่าใช้จ่ายในการซื้อปุ๋ยได้อีกด้วย และชาวบ้านในสมัยนั้นเมื่อถึงช่วงเวลาในการทำนาก็จะไม่ทำอะไร ทำแต่อย่างเดียว เพราะพวกเขารู้ว่าการทำนาเป็นสิ่งสำคัญมาก และในการทำนาก็จะช่วยกันลงแขก ซึ่งเริ่มตั้งแต่การทานบ ไถนา การปักดำ ตลอดจนถึงฤดูกาลเก็บเกี่ยว ถ้าหากใครยังไม่เสร็จก็จะช่วยกันจนเสร็จ และเมื่อเสร็จกันทุกคนแล้ว (ประมาณในช่วงเดือนอ้ายถึงเดือนยี่) บางคนก็จะปลูกผักสวนครัวไว้กินเอง ถ้ามีมากก็จะแจกหรือขายให้กับเพื่อนบ้าน บางคนก็จะทำงานรับจ้างทั่วไป เช่น การทำงานก่อสร้าง ค้าขาย บางคนที่มีสวนยางก็จะกรีดยาง จะไม่ค่อยเดือดร้อนเรื่องเงินทอง เพราะชาวบ้านไม่ค่อยมีหนี้สิน เมื่อฤดูกาลทำนาเวียนมาอีกครั้ง พวกเขาจะหยุดงานอื่นหมดหันมาทำนากันต่อไป

สรุปข้อมูลจากการตอบแบบสอบถาม

ผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 100 คน

เพศหญิง 36 คน

เพศชาย 64 คน

ด. นาทราย 50 คน ด.ท่าจั่ว 50 คน

มีอายุระหว่าง 20-30 ปี 10 คน

31-40 ปี 18 คน

41-50 ปี 44 คน

51-75 ปี 28 คน

มีอาชีพ - ทำนา 50 คน

- คนทำสวน 30 คน

- รับจ้างทั่วไป 40 คน

- ค้าขาย 2 คน

* ชาวบ้านบางคนประกอบอาชีพ 2 อาชีพควบคู่กัน

รายได้ต่อปี - ต่ำกว่า 10,000 บาท 18 คน

- ตั้งแต่ 10,001 – 30,000 บาท 60 คน

- ตั้งแต่ 30,001 – 50,000 บาท 20 คน

- 50,000 ขึ้นไป 2 คน

สถานภาพ - โสด 10 คน

- สมรส 76 คน

- หย่าร้าง 4 คน

- อื่นๆ 10 คน

สภาพแหล่งน้ำที่นำมาใช้

1.น้ำฝน 70 คน

2.ห้วย,หนอง,คลอง 68 คน

3.บ่อน้ำ 18 คน

4.ประปา 20 คน

5.บาดาล 40 คน

* ชาวบ้านบางคนจะใช้น้ำจากหลายแหล่งรวมกัน

วิธีการจัดการน้ำ

1. เก็บไว้ในบ่อ 18 คน
2. ทำงานกันเพื่อใช้ในการเกษตร 26 คน
3. สูบน้ำจากคลองเมื่อขาดแคลนน้ำในบ่อ และใช้น้ำคลองทำนา 30 คน
4. ใช้น้ำบาดาลทำสวน 6
5. เก็บน้ำฝนไว้ใช้ตลอดปี 20

สภาพความเป็นอยู่ในอดีต

1. ลำบาก
2. การประกอบอาชีพอยู่ในสภาพดีเนื่องจากปริมาณน้ำมีเพียงพอในการทำการเกษตร
3. เมื่อก่อนการรำนาน่าไม่ต้องใส่ปุ๋ยทำให้ช่วยลดต้นทุน
4. ชาวบ้านอยู่ด้วยกันอย่างสามัคคีมีอะไรก็ช่วยเหลือกัน
5. สภาพความเป็นอยู่ค่อนข้างดีเนื่องจากมีแหล่งอาหารอุดมสมบูรณ์ หาได้ง่าย
6. ทำการเกษตรได้รับผลผลิตดี
7. ดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่าย พออยู่พอกิน
8. ใช้แรงงานจากสัตว์และแรงงานจากคน
9. การคมนาคมไม่สะดวก แต่สภาพแวดล้อมดี
10. การทำการเกษตรขึ้นอยู่กับฤดูกาล ปล่อยให้เป็นไปอย่างธรรมชาติ

สภาพความเป็นอยู่ในปัจจุบัน

1. ดีขึ้น
2. ขาดแคลนน้ำในการทำการเกษตร
3. ในปัจจุบันต้นทุนในการทำนาสูง
4. ชาวบ้านมีการเห็นแก่ตัว ไม่ให้ความร่วมมือ
5. สภาพความเป็นอยู่ลำบากกว่าในอดีตต้องใช้จ่ายมากขึ้นกว่าเดิม แหล่งอาหารหาได้ยาก
6. ทำการเกษตรไม่ค่อยได้ผลเนื่องจากมีน้ำใช้ไม่เพียงพอ
7. ชาวบ้านต้องออกไปหางานทำนอกบ้านมากขึ้น
8. ปัจจุบันมีเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการทำการเกษตร
9. การคมนาคมสะดวกสบายมากขึ้น ที่อยู่อาศัยมีการพัฒนาทำให้สภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป
10. มีความช่วยเหลือทางด้านชลประทานมากขึ้น ตลอดจนการกักเก็บน้ำก็มีประสิทธิภาพ

การใช้น้ำ

1. ทำนา 59 คน
2. ทำสวน 52 คน
3. เลี้ยงสัตว์ 8 คน
4. ดื่มน้ำภายในบ้าน 99 %
5. ปลุกผัก 10 คน

* ชาวบ้านแต่ละคนจะนำน้ำมาใช้ประโยชน์หลายอย่าง

สาเหตุการเปลี่ยนแปลง

1. ขาดการวางแผนในการจัดการน้ำการใช้ทรัพยากร
2. ผู้นำชุมชนไม่ค่อยให้ความร่วมมือ
3. คนทำนายน้อยเนื่องจากต้นทุนสูง
4. สภาพดินฟ้าอากาศไม่ตกตามฤดูกาล
5. ธรรมชาติถูกทำลายลง
6. มีประชากรเพิ่มมากขึ้น
7. ในการทำนบต้องมีค่าแรงรายวัน
8. คนรุ่นใหม่มองข้ามในการประกอบอาชีพการเกษตร หันไปทำงานด้านอุตสาหกรรม มากกว่าด้านการเกษตร
9. ขาดคำแนะนำที่ดีของหมู่บ้าน
10. รัฐบาลเข้ามาพัฒนาทางด้านคมนาคม โดยไม่ศึกษาถึงผลกระทบของเส้นทางน้ำ
11. เมื่อน้ำท่วมทำให้ตลิ่งพังขยายออกไปทุกปี
12. ลักษณะลำคลองตื้นเขิน

ผลกระทบต่อชุมชน

1. ดินเสื่อมคุณภาพเนื่องจากการใช้สารเคมี
2. น้ำลดน้อยลง
3. มีค่ารายวันเข้ามาทำให้ชาวบ้านต้องมีค่าตอบแทนจึงจะทำ
4. ต้นทุนสูงผลผลิตน้อย
5. ดินฟ้าอากาศเปลี่ยนแปลงไป ฝนตกไม่เป็นฤดูกาล
6. ชาวบ้านไม่ค่อยใช้ความร่วมมือ
7. ลดการทำเกษตรต้องทำงานนอกบ้าน
8. ละทิ้งวัฒนธรรมแบบดั้งเดิม

9. เกิดปัญหาการใช้น้ำและวิธีการจัดการน้ำที่ไม่เป็นระบบ
10. น้ำเน่าเสีย ระบบนิเวศน์ไม่สมดุล
11. ทำให้สัตว์น้ำบางชนิดต้องสูญพันธุ์ไป

แนวทางการจัดการน้ำ

1. สร้างฝายกั้นน้ำอย่างถาวร
2. จัดให้มีผู้นำชุมชน เพื่อกำหนดหมายระยะเวลาในการทำงาน
3. ให้ตัวแทนในชุมชนออกพื้นที่ให้ความรู้แก่ประชาชนในหมู่บ้านเกี่ยวกับการจัดการน้ำ
4. จัดให้มีระบบชลประทานอย่างทั่วถึง
5. ขุดลอกคลองที่ตื้นเขินให้มีขนาดลึกลงกว่าเดิม
6. ควรมีการสร้างประปาภายในชุมชน
7. ควรมีการประชุมชาวบ้านให้มีส่วนร่วม
8. ควรนำวิทยากรจากภายนอกมาให้ความรู้ให้กับประชาชนในเรื่องการจัดการน้ำ

การเปรียบเทียบทุ่งนาบ้านยางเดียวกับทุ่งนาบ้านปายาง

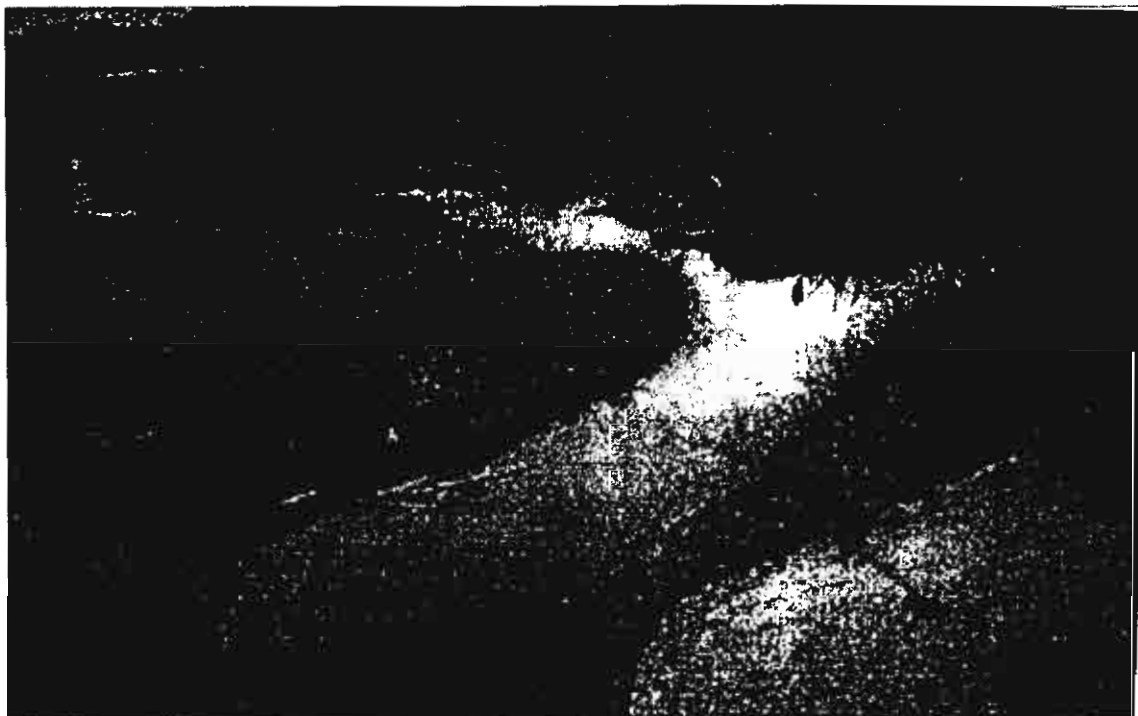

ทุ่งนาบ้านยางเดิม

ทุ่งนาบ้านปายาง

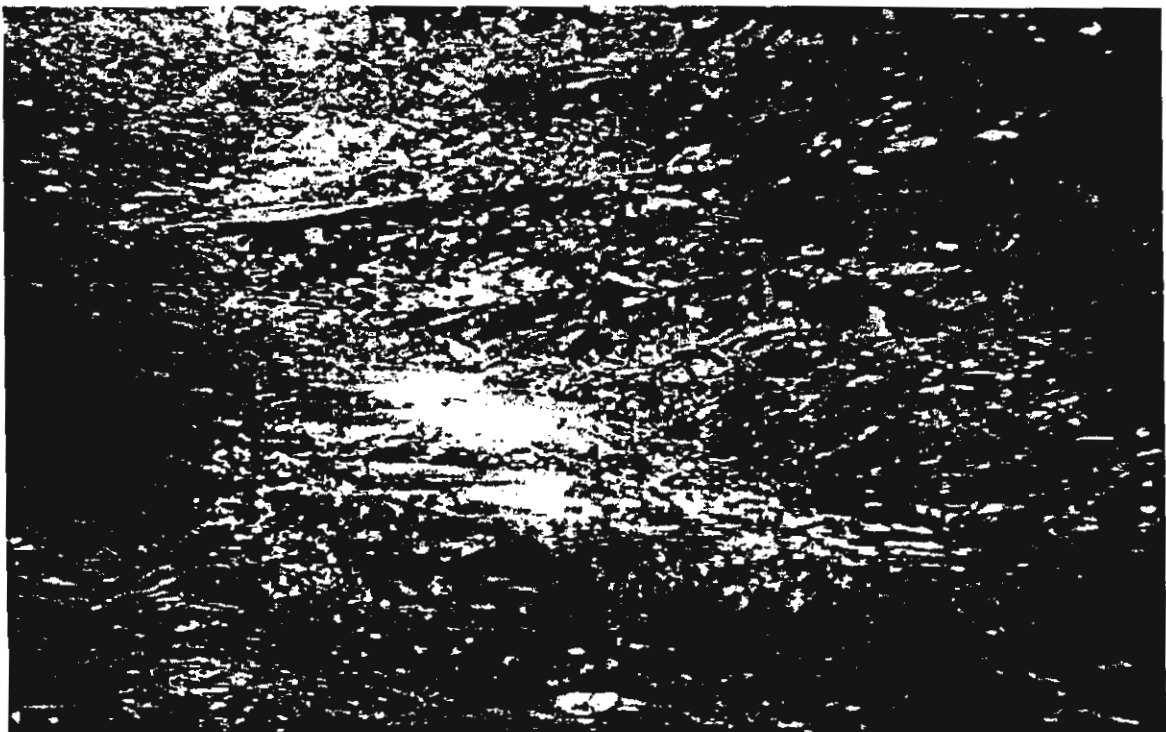
สาเหตุของการเปลี่ยนแปลง (การใช้สารเคมี)

ต้นน้ำบริเวณเทือกเขามหาชัย

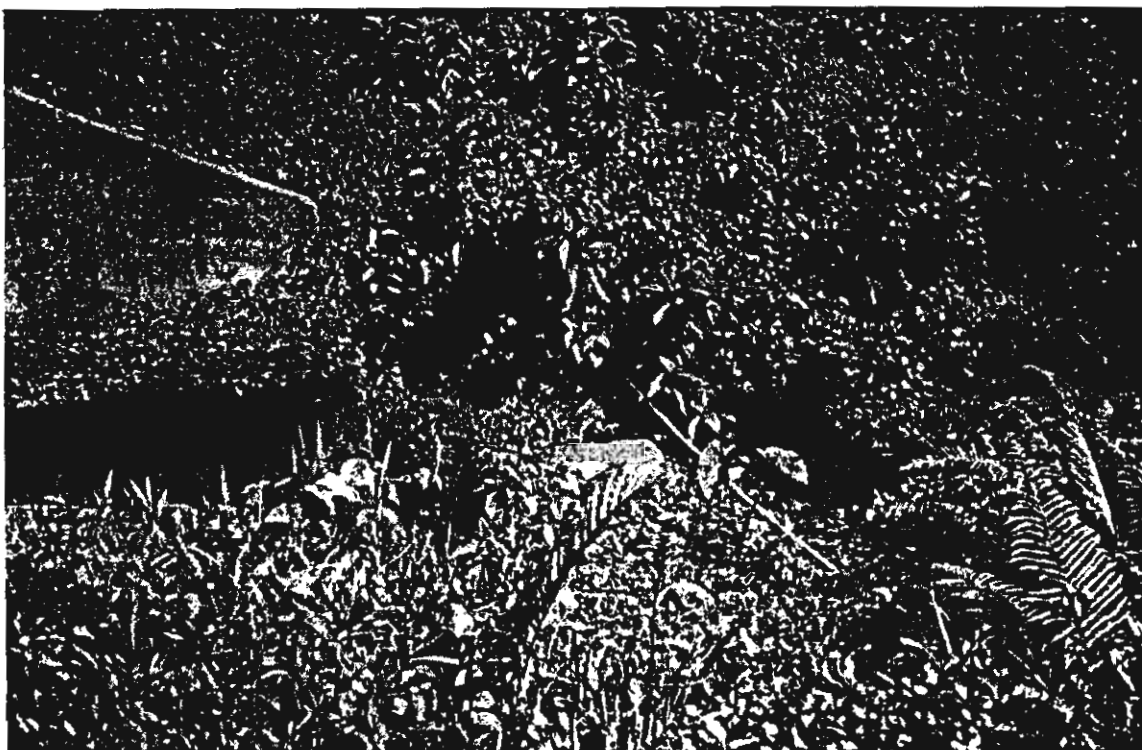
ห้วยน้ำศักดิ์สิทธิ์

ห้วยทรายขาว

ห้วยน้ำซับ

เส้นทางห้วยหูแร่

ภาพ การขุดดินบริเวณเชิงเขา

